

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS KATEDRA

TAURAS RUTKŪNAS
EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS MAGISTRATŪROS NEAKIVAIZDINIŲ STUDIJŲ
PROGRAMOS ESTmn 5-01 GRUPĖS STUDENTAS

**EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS TIESIOGINIO VEIKIMO DOKTRINA IR JOS
PLĖTOJIMOSI TENDENCIJOS EUROPOS TEISINGUMO TEISMO PRAKTIKOJE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas: Dr. Deividas Soloveičikas

Vilnius, 2006

TURINYS

IVADAS.....	4
1. TIESIOGINIO VEIKIMO ESMĖ IR JO SVARBA EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS FUNKCIONALUMUI UŽTIKRINTI.....	7
1.1. Europos Sąjungos teisės tiesioginio veikimo ir tiesioginio taikymo santykis.....	9
2. TIESIOGINIO VEIKIMO DOKTRINOS PLĖTRA EUROPOS TEISINGUMO TEISMO PRAKTIKOJE.....	10
2.1. Europos Sąjungos teisės tiesioginio veikimo pripažinimas (<i>Van Gend en Loos</i> byla).....	11
2.2. Europos Sąjungos teisės tiesioginio veikimo sąlygos.....	13
2.3. Vertikalusis ir horizontalusis Europos Sąjungos teisės tiesioginis veikimas.....	16
3. EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS TIESIOGINIS VEIKIMAS ANTRINĖS TEISĖS AKTUOSE	
3.1. Tiesioginio veikimo išplėtimas už Sutarties straipsnių ribų.....	17
3.2. Reglamentų tiesioginis veikimas valstybių narių teisėje.....	18
3.3. Direktyvų tiesioginio veikimo problemos.....	20
3.3.1. Bendro efektyvumo problema.....	21
3.3.2. Teisinio aiškumo samprata.....	22
3.3.3. Sutarties straipsnių horizontaliojo tiesioginio veikimo koncepcija.....	23
3.3.4. Valstybės išorinių ribų apibrėžimas.....	25
3.3.5. Direktyvų netiesioginis veikimas.....	28
3.3.6. Valstybės atsakomybė dėl direktyvų neįgyvendinimo.....	29
3.4. Sprendimų tiesioginis veikimas.....	32
4. KITŲ EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS ŠALTINIŲ TIESIOGINIO VEIKIMO KLAUSIMAS	
4.1. Teisės, išplaukiančios iš Europos Sąjungos susitarimų su trečiosiomis šalimis, problemos.....	33

4.2. Europos Bendrijos Steigimo sutartyje įtvirtintų Bendrijos teisės principų tiesioginio veikimo klausimas valstybių narių teisėje.....	36
5. TOLESNĖS TIESIOGINIO VEIKIMO DOKTRINOS PLĖTOJIMOSI PERSPEKTYVOS EUROPOS TEISINGUMO TEISMO PRAKTIKOJE	
5.1. Tradicinis požiūris.....	38
5.2. Eklektiškas požiūris.....	40
5.3. Europos Sąjungos teisės tiesioginio veikimo doktrina: Quo vadis?.....	42
IŠVADOS.....	44
SANTRAUKA.....	47
SAMMARY.....	48
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	49

IVADAS

Viena iš svarbiausių Europos Sąjungos teisės savybių yra tai, kad jos teisės nuostatos valstybių narių teisinėms sistemoms sukelia tiesioginių padarinių. Šios nuostatos reikalauja, kad iš Europos Sąjungos teisės kylančias pareigas vykdytų ir suteikiamas teises galėtų įgyvendinti ne tik Europos Sąjungos institucijos, bet ir pačios Bendrijos narės, o kai kuriais atvejais – net ir asmenys.

Tiesioginio veikimo principas yra Europos Sąjungos teisės *sui generis* konstitucinės prigimties esminis komponentas. Tiesioginis veikimas visų pirma reiškia tam tikrų teisių suteikimą Bendrijos piliečiams, kas suponuoja galimybę asmenims nacionaliniuose teismuose remtis Bendrijos teise. Jeigu tiesioginio veikimo principas nebūtų Europos Sąjungos teisinės sistemos konstitucinio modelio dalis, Europos Sąjungos teisės dinamiškas plėtojimas ir praktinė reikšmė būtų kur kas silpnesnė.¹

Kaip galima pastebėti iš magistro baigiamojo darbo „Europos Sąjungos teisės tiesioginio veikimo doktrina ir jos plėtojimosi tendencijos Europos Teisingumo teismo praktikoje“ tyrimo objekto apibūdinimo, šis darbas analizuoja vieną svarbiausių visos Europos Sąjungos teisės sistemos elementų, užtikrinantį jos efektyvų funkcionavimą visoje Bendrijoje. Tačiau reikia pastebėti, kad tiesioginio veikimo principas nebuvo suformuluotas nei Europos Bendrijos Steigimo sutartyje, nei vėlesniuose jos pakeitimuose. Šią misiją atlikti buvo patikėta Europos Teisingumo teismui, kuris per tris dešimtmečius ne tik suformulavo patį tiesioginio veikimo principą, bet ir išplėtojo šio principo taikymo kriterijus įvairioms Bendrijos teisės aktų rūšims. Ši aplinkybė suformulavo ir magistro baigiamojo darbo dalyką, t.y. konkrečių prielaidų analizę, kurios leido Europos Teisingumo teismui pripažinti konkrečias Europos Sąjungos teisės nuostatas esant tiesioginio veikimo.

Tiesioginio veikimo doktrinos kaip Europos Sąjungos konstitucinio pagrindo formulavimas ir išplėtojimas reiškia klasikinį bylų nagrinėjimo atvejį, rodantį Europos Teisingumo Teismo teleologinį požiūrį į teisės aiškinimą. Tai ypač svarbu siekiant atskleisti pagrindines tendencijas, kuriomis buvo plėtojamas tiesioginio veikimo principas Europos Sąjungos teisėje. Eilės Europos Teisingumo Teismo bylų (*Van Gend en Loos*, *BRT v. Sabam*, *Defrenne v. SABENA ir kt.*) analizė leidžia daryti išvadą, kad šio principo plėtra Europos Teisingumo Teismo jurisprudencijoje buvo pakankamai laipsniška ir nuosekli, palengva išplečianti tiesioginio veikimo principo taikymą vis platesniam Bendrijos teisės šaltinių ratui. Vis dėlto, šio principo veikimas nebuvo išplėstas direktyvų horizontaliajam tiesioginiam

¹ Tatham A. Europos Sąjungos teisės įvadas. V.: 1999, - P. 68.

veikimui, kas sukėlė nemenkas diskusijas Europos akademiniuose sluoksniuose, todėl yra būtina nustatyti konkrečias prielaidas, nulėmusias tokią Europos Teisingumo teismo poziciją. Galiausiai darbe bus siekiama atsakyti į klausimą, ar tiesioginio veikimo doktrina, išplėta Europos Teisingumo teismo praktikoje, nėra tam tikras perteklinis reiškinys, kadangi Bendrijos teisės aktų tiesioginį veikimą būtų galima pakankamai išsamiai paaiškinti remiantis vien Europos Sąjungos teisės viršenybės principu.

Iš pateiktų teiginių, liudijančių pasirinktos magistro baigiamojo darbo temos aktualumą galima teigti, jog pagrindinis šio darbo tikslas yra išanalizuoti, kokios yra Europos Sąjungos teisės tiesioginio veikimo plėtros tendencijos Europos Teisingumo teismo praktikoje, kas ir sudaro pagrindinę šio darbo problemą. Taigi, atsižvelgiant į darbo tikslą, magistro baigiamajame darbe bus keliami šie uždaviniai:

1. išanalizuoti Europos Teisingumo Teismo praktiką, kurioje suformuluota Europos Sąjungos teisės tiesioginio veikimo doktrina;
2. darbe atskleisti Europos Sąjungos teisės tiesioginio veikimo sampratą ir jos pagrindinius principus;
3. numatyti tolesnes Europos Sąjungos teisės tiesioginio veikimo doktrinos plėtros galimybių tendencijas Europos Teisingumo Teismo praktikoje.

Vadovaujantis darbe iškeltais uždaviniais bus siekiama patvirtinti arba paneigti šias iškeltas hipotezes:

1. Europos Teisingumo teismas, nepripažindamas direktyvų horizontalaus tiesioginio veikimo, sudarė sąlygas asmenų diskriminacijos galimybei;
2. Europos Teisingumo teismo sukurtos kompensacinės priemonės nėra pakankamos, siekiant kompensuoti direktyvų horizontalaus tiesioginio veikimo neegzistavimą;
3. Europos Sąjungos teisės tiesioginis veikimas gali būti išsamiai paaiškinamas taikant Europos Sąjungos teisės viršenybės principą, todėl specifinės tiesioginio veikimo doktrinos išplėtojimas Europos Teisingumo teismo praktikoje buvo netikslingas šios institucijos žingsnis.

Darbe naudojami šie teoriniai metodai:

1. Mokslinės literatūros analizė. Šis metodas pasirinktas todėl, kad norint tinkama kryptimi atlikti tyrimą, būtina žinoti, kokios sritys jau analizuotos moksliniais metodais, kokie rezultatai gauti, kokios išvados padarytos;
2. Lyginamasis istorinis metodas šiame darbe itin svarbus, nes būtina palyginti Europos Sąjungos teisės tiesioginio veikimo doktrinos plėtros tendencijas atskiruose

laikotarpiuose, norint nustatyti kokiomis sąlygomis bei koku laikotarpiu šio principo plėtra buvo spartesnė ar platesnė ir kokios priežastys tai nulėmė;

3. Apibendrinimo metodu bus naudojamas darbo pabaigoje, apibendrinant, sisteminant prieš tai gautus mokslinės literatūros bei dokumentų analizės tyrimo duomenis.

Taip pat darbe bus naudojami tokie empiriniai metodai:

1. teisinių dokumentų analizės metodas būtinas tiriant esamą teisinę Europos Teisingumo Teismo praktiką, reglamentuojančią tiesioginio veikimo principo doktrinos suformulavimą;
2. kontent-analizės metodu bus tiriami skirtingų autorių darbai, nagrinėjantis tiesioginio veikimo principo įgyvendinimo problemas Europos Sąjungos teisėje.

Atlikus išankstinę mokslinės literatūros analizę paaikškėjo, kad didelė šios problemos svarba Europos Sąjungos teisės sistemoje lėmė, kad šis klausimas būtų analizuojamas daugumoje Europos Sąjungos teisinės sistemos tematikai skirtų darbų. Tačiau nepaisant pakankamai aukšto šios temos ištirimo lygio, verta pripažinti, kad sunku aptikti kompleksinių šios problemos analizei skirtų darbų. Vertinant lietuvių kalba prieinamus verstinius užsienio autorių darbus galima pastebėti, kad pavyzdžiui, A. Tatham monografijoje „Europos Sąjungos teisė“ gana išsamiai pateikiama Europos Sąjungos teisės tiesioginio veikimo doktrinos vystymosi apžvalga, tačiau darbe apsiribojama tik statišku Europos Teisingumo teismo suformuluotų principų išdėstymu eilės Teismo sprendimų bylose kontekste, tačiau vengiama kritiškesnės analizės, vertinant šios doktrinos reikšmingumą bei tikslumą. Užsienio autorių darbuose anglų kalba taip pat vyrauja panašios tendencijos, aptariant minėtą temą dažnai visai neskiriant dėmesio tam tikriems aspektams, pavyzdžiui, retame darbe aptariami Bendrijos teisės principų, suformuluotų Europos Bendrijos Steigimo sutartyje, tiesioginio veikimo ypatumai. Taigi, apibendrinant mokslinės literatūros analizę galima pastebėti, jog siekiant visapusiškai ir išsamiai susipažinti su Europos Sąjungos teisės tiesioginio veikimo doktrina, tektų peržiūrėti labai daug skirtingų šios tematikos autorių darbų, todėl šis magistro baigiamasis darbas galėtų pasitarnauti, siekiant taupyti besidominčių šia problema laiką.

Magistro baigiamasis darbas susideda iš 5 skyrių. Pirmajame pateikiama Tiesioginio veikimo samprata bei aptariama šio principo reikšmė visai Bendrijos teisės sistemai. Antrasis skyrius analizuoja tiesioginio veikimo principo būdus ir sąlygas, suformuluotas *Van Gend en Loos* ir kt. bylose. Trečiajame ir ketvirtajame skyriuose pateikiami šio principo taikymo ypatumai antrinės teisės aktuose ir kituose Bendrijos teisės šaltiniuose. Galiausiai, penktasis darbo skyrius skirtas įvertinti tiesioginio veikimo principo transformacijos galimybes bei galimos transformacijos tendencijas.

1. TIESIOGINIO VEIKIMO ESMĖ IR JO SVARBA EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS FUNKCIONALUMUI UŽTIKRINTI

Europos Sąjungos teisės tiesioginio veikimo principas, kaip ir Europos Sąjungos teisės viršenybė, yra svarbiausi įrankiai, užtikrinantys šios teisinės sistemos funkcionalumą. Tiesioginio veikimo principas yra Europos sąjungos teisės *suis generis* konstitucinės prigimties esminis komponentas, suteikiantis galimybę asmenims nacionaliniuose teismuose remtis Europos Sąjungos teise. Todėl galima drąsiai teigti, kad jei tiesioginio veikimo principas nebūtų Europos Sąjungos teisinės sistemos konstitucinio modelio dalis, Europos Sąjungos teisės dinamiškas plėtojimasis ir praktinė reikšmė būtų kur kas silpnesnė.

Taigi, viena iš svarbiausių darbe aptariamų Europos Sąjungos teisinės sistemos savybių yra ta, kad Europos Sąjungos teisės nuostatos valstybių narių teisinėms sistemoms sukelia tiesioginių padarinių. Šios nuostatos reikalauja, kad iš Europos Sąjungos teisės kylančias pareigas vykdytų ne tik pačios Sąjungos institucijos, bet ir valstybės narės, o tam tikrais nustatytais atvejais – ir asmenys. Vadovaujantis minėtu tiesioginio veikimo principu, Europos teisės nuostatos gali turėti teisinių padarinių valstybėse narėse, netaikant jokių papildomų įgyvendinimo priemonių. Vadovaujantis tiesioginio veikimo principu, nacionalinėms Europos Sąjungos valstybių narių administracijoms suteikiama pareiga užtikrinti Europos Sąjungos teisės nuostatų tiesioginį galiojimą.

Walter Cairns, ieškodamas geriausios šį principą atskleidžiančios definicijos, Europos Sąjungos teisės tiesioginį veikimą bando apibrėžti kaip mechanizmą, įgalinantį valstybių narių piliečius pasiremti Europos Sąjungos teisės nuostatomis nacionaliniuose teismuose, kurios yra būtinos pripažinti, saugoti ir įgyvendinti teises, suteikiamomis tomis nuostatomis.² Tiesioginis teisės veikimas yra vienas iš faktorių, atskiriančių Europos Sąjungos teisės sistemą nuo kitų tarptautinių organizacijų kuriamos teisės. Jeigu Jungtinės Tautos, Pasaulio prekybos organizacija ar bet kuri nors kita tarptautinė organizacija yra susijusios išskirtinai su santykiais tik tarp valstybių, ir tik pastarosioms suteikiama įvairių teisių bei pareigų, skirtingai nuo jų, Europos Sąjunga į savo teisinę sistemą įtraukia ir savo piliečius, įgalindama juos įgyvendinti savo teises, kylančias iš Europos Sąjungos teisės, nacionaliniuose teismuose.

Negalima absoliučiai teigti, kad Europos Sąjungos teisė yra pirmoji supranacionalinės teisės sistema, suteikianti savo piliečiams galimybę kreiptis į tarptautinį teismą ar ginti savo teises, išplaukiančias iš tarptautinių susitarimų, nacionaliniuose teismuose. Antai, Europos

² Cairns W. Introduction to European Union Law. London, 1997. P. 84.

Žmogaus Teisių Konvencija savo valstybių dalyvių piliečiams taip pat suteikė galimybę kreiptis į Europos Žmogaus teisių teismą, su sąlyga, kad visos teisinės galimybės nacionaliniuose teismuose yra išsemtos. Taip pat, jau XIX a. pradžioje Jungtinių Amerikos Valstijų teismuose buvo pripažįstama piliečių teisė remtis tam tikromis tarptautinėmis sutartimis, suteikiančioms jiems konkrečių teisių. Todėl galima daryti išvadą, kad tiesioginio veikimo doktrinos įtvirtinimas lėmė dramatišką fizinių ir juridinių asmenų ieškinių, iškeltų nacionaliniuose teismuose, kad apgintų Bendrijos teisėje numatytas savo teises, padaugėjimą. To padariniai buvo tai, kad fiziniai ir juridiniai asmenys tapo teisinio Bendrijos teisės integralumo Europoje sergėtojais, panašiai, kaip ir fiziniai bei juridiniai asmenys Jungtinėse Valstijose buvo pagrindiniai veikėjai, garantuojantys teisinę apsaugą, remiantis Teisių Biliu ir federaline teise.³ Ši koncepcija kildinama iš to, kad jau 1829 m. byloje *Elam v. Neilson* Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo pirmininkas Dž. Maršalas pažymėjo, kad savo prigimtimi tarptautinė sutartis yra kontraktas tarp dviejų ar daugiau valstybių, turintis ekvivalentišką teisinę galią įstatymo leidėjo aktui ir galintis tiesiogiai veikti visais atvejais, kada nėra reikalingos papildomos įstatymų leidybos procedūros.⁴

Vis dėlto, tik Europos Sąjungos teisė sukūrė rėminę konstrukciją pirmam sistemiškam bandymui, bendradarbiaujant su valstybių narių valdžios institucijomis, suteikiančią eilę teisių, kurios gali būti ginamos nacionaliniuose teismuose. Sisteminis elementas šiuo atveju suteikia objektyvų kriterijų, kurį bet kuri Europos Sąjungos teisės nuostata turi tenkinti tam, kad būtų įgyvendinama, kitaip tariant – tam, kad įgytų tiesioginį veikimą. Taigi, palyginus su kitomis tarptautinės teisės formomis, tiesioginis veikimas, kartu su Europos teisės viršenybės principu yra esminiai Europos teisės skiriamieji ypatumai.⁵

Tiesioginio veikimo principas yra itin svarbus dėl keleto aspektų. Pirmiausia, Bendrijos teisė ima išsyk veikti nacionalinėje teisėje ir tampa neatskiriama jos dalimi. Tai padeda lengviau užtikrinti Sutarties bendrų tikslų įgyvendinimą, kadangi nesant tiesioginio veikimo, šių tikslų pasiekimas taptų ganėtinai komplikotas. Antra, tiesioginis veikimas garantuoja visišką ir vienodą Europos teisės aktų taikymą valstybėse narėse. Tai ypač svarbu bandant užtikrinti vienodą Europos Sąjungos teisės įgyvendinimą ir išvengiant skirtingo šios teisės

³ Hix S. Europos Sąjungos politinė sistema. Vilnius: Eugrimas, 2006. P. 156.

⁴ Edward D. Direct effect, the separation of powers and the judicial enforcement of obligations // http://209.85.129.104/search?q=cache:hKc8STnHEZsJ:www.law.du.edu/david_edward/publications/pdf/CD/%27Direct%2520Effect,%2520the%2520Separation%2520of%2520Powers%2520and%2520the%2520Judicial%2520En.pdf+direct+effect,+the+separation+of+powers&hl=lt&gl=lt&ct=clnk&cd=1; prisijungimo laikas: 2006-10-25.

⁵ Opinion of Advocate General Van Gerven delivered on 27 October 1993. - *H. J. Banks & Co. Ltd v British Coal Corporation*. European Court reports 1994, P. I-01209.

nuostatų traktavimo atskirose valstybėse narėse. Trečia, asmenys ir valstybės narės tampa Europos teisės subjektais. Ketvirta, Europos teisės tiesioginis veikimas didina asmenų teisinę apsaugą ir garantijas, nes užtikrina galimybes kreiptis į nacionalinius teismus tais klausimais, kuriuos reguliuoja Europos Sąjungos teisė.

1.1. Europos Sąjungos teisės tiesioginio veikimo ir tiesioginio taikymo santykis

Nagrinėjant Europos Sąjungos teisės tiesioginį veikimą, galima surasti keletą sąvokų, apibūdinančių šį principą, ar atskirus jo aspektus. Dažnai lietuviškose Europos Sąjungos teisės tyrinėtojų darbų vertimuose šiuo klausimu dažniausiai tenka susidurti su trimis svarbiausiomis sąvokomis: tiesioginis veikimas, tiesioginis galiojimas ir tiesioginis taikymas, kurių vartojimas ne visada sutampa su užsienio autorių darbuose vartojamų sąvokų prasme. Antai, Europos Sąjungos enciklopediniame žinyne pateikiama vienintelė „tiesioginio galiojimo“ sąvoka, kuri yra verčiama iš angliškojo *direct applicability* termino.⁶

Toks vertimas iš esmės prieštarauja daugelio užsienio autorių šios sąvokos traktavimui. Pavyzdžiui, Penelope Kent savo monografijoje, atskirdama Europos Sąjungos teisės tiesioginio veikimo (*direct effect*) ir tiesioginio taikymo (*direct applicability*) sąvokas pažymi, kad teisės tiesioginis taikymas iš esmės yra susijęs tik su tomis Europos Sąjungos teisės nuostatomis, kurios valstybių narių teisinėse sistemose veikia be papildomo jų inkorporavimo į valstybių narių teisinę sistemą nacionalinės teisės aktais, todėl visada tiesiogiai taikomi Europos Sąjungos teisėje yra tik reglamentai.

Tuo tarpu Europos Sąjungos tiesioginis veikimas (*direct effect*) reiškia visas tas Europos teisės nuostatas, iš kurių kyla teisės ir pareigos, kuriomis asmenys gali tiesiogiai remtis nacionaliniuose teismuose.⁷ Panašia koncepcija vadovaujasi ir žinomas olandų teisininkas J. Winter, pabrėždamas, kad tiesioginio taikymo sąvoka apibrėžia, kaip reglamentai tampa teise nacionalinių lygiu, t.y. tiesiogiai taikomi be papildomų jų inkorporavimo į nacionalinę teisę procedūrų.⁸ Taigi, teigiama, kad direktyvos, sprendimai, Europos Bendrijos Steigimo sutarties straipsniai ar Bendrijos susitarimai su trečiosiomis šalimis, negali būti tiesiogiai taikomi, kadangi juos įgyvendinti reikia nacionalinėmis arba Bendrijos teisinėmis priemonėmis. Tuo tarpu tiesioginio veikimo koncepcija yra susijusi su asmenų teisėmis,

⁶ Vitkus G. Europos Sąjungos enciklopedinis žinynas. Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 312.

⁷ Kent P. Law of the European Union. Pearson: Harlow, 2001. P. 66.

⁸ Winter J. Direct Applicability and Direct Effect: Two Distinct and Different Concepts in Community Law, (1972) CMLRev., P. 432.

išplaukiančiomis iš Europos Sąjungos teisės nuostatų, kurias privalo ginti nacionaliniai teismai.

Vis dėlto, galima tik patvirtinti, kad praktikoje, ypač dėl to, kad tiesioginio veikimo sąvoka nėra konkrečiai reglamentuota Europos Bendrijos sutartyse, net oficialūs Europos Bendrijos šaltiniai, įskaitant ir patį Europos Teisingumo teismą, ne visada naudoja šiuos terminus nuosekliai ir tiksliai. Taigi, reglamentai, kurie bet koku atveju yra viršesni už prieštaraujančius nacionalinės teisės aktus, neatsižvelgiant ar šis teisės aktas buvo priimtas prieš ar po atitinkamo Sutarties straipsnio yra ir tiesiogiai taikomi, ir tiesiogiai veikiantys Bendrijos teisės aktai.

Nors reglamentų prigimtis ir sąlygoja jiems tiesioginį veikimą, tačiau ir šis veikimas negalimas automatiškai net reglamentams (apie tai plačiau 3.2. darbo skyriuje), nors atitinkant tiesioginio veikimo sąlygas, jie gali veikti ir horizontaliuose, ir vertikaliniuose santykiuose. Vadinasi, galima kelti hipotezę, kad būtent šioje vietoje padaryta klaida Sutarties terminologijoje, įnešanti tam tikro netikslumo ir galimos painiavos, nes pasak Olandijos prof. Winter, tiesiogiai taikomi yra tik reglamentai, o visi kiti aktai yra tiesiogiai veikiantys, jei jie atitinka tiesioginio veikimo sąlygas suformuluotas Europos Teisingumo teismo *Van Gend & Loos* byloje.⁹

2. TIESIOGINIO VEIKIMO DOKTRINOS PLĖTRA EUROPOS TEISINGUMO TEISMO PRAKTIKOJE

Europos Sąjungos teisės tiesioginio veikimo principas Sutartyje nėra nurodytas kaip Europos Sąjungos teisės savybė. Nors Europos Bendrijų Steigimo sutartyje ir yra numatyta, kad tiesioginis taikymas yra reglamentų savybė, valstybių narių nacionalinės teisės sistemose suteikianti reglamentams teisės akto statusą, vis dėlto, sutartyje neminimas tiesioginio veikimo principas yra kur kas platesnis už tiesioginio taikymo principą, kadangi tiesioginis veikimas gali būti priskiriamas bet kuriai Europos Sąjungos teisės nuostatos rūšiai. Tokia nuostata, Kuria Europos Teisingumo teismas paskelbia esant tiesioginio veikimo, valstybių narių nacionalinėse sistemose asmenims suteikia teisiškai užtikrinamas teises. Būtent tokios teisės ir yra puiki apsaugos priemonė nuo veiksmų, pažeidžiančių Europos Sąjungos teisę.¹⁰

⁹ Winter J. Direct Applicability and Direct Effect: Two Distinct and Different Concepts in Community Law, (1972) CMLRev., P. 438.

¹⁰ Tatham A. Europos Sąjungos teisė. Vilnius: Eugrimas, 1999. P. 61.

Tuo metu, kai buvo pasirašytos Europos Bendrijų sutartys, vyravo praktika, jog tarptautinės teisės normų statuso valstybės vidaus teisėje nustatymas buvo apibrėžtas kiekvienos valstybės narės konstitucinėmis nuostatomis. Tai reiškia, kad valstybės pačios ieškojo efektyviausių būdų ir priemonių, kad tinkamai įvykdytų priimtus tarptautinės teisės įsipareigojimus. Taigi, Europos Sąjungos teisės, tapatinamos tiesiog su tarptautinės teisės dalimi, statusas priklausė nuo konkrečios valstybės narės teisės.¹¹

Europos Sąjungos teisės tiesioginio veikimo doktrinos kaip Europos Sąjungos konstitucinio pagrindo suformulavimas ir išplėtojimas reiškia klasikinį bylų nagrinėjimo atvejį, rodantį Europos Teisingumo teismo teleologinį požiūrį į teisinį aiškinimą. Kadangi tiesioginio veikimo principas Europos Sąjungos sutarties nuostatose paprastai yra nesuformuluotas, tačiau Europos Teisingumo teismas laikė tai savo užduotimi, padiktuota būtinybės užtikrinti Europos Sąjungos sutarties bendrą tikslų įgyvendinimą, kadangi nesant tiesioginio veikimo, šių tikslų, anot Europos Teisingumo teismo, būtų itin sudėtinga veiksmingai pasiekti. Dėl šios priežasties Europos Teisingumo teismas Europos Sąjungos teisinėje sistemoje palyginti ankstyvoje Europos Sąjungos (tuomet dar Europos Bendrijų) evoliucijos stadijoje ryžosi įtvirtinti tiesioginio veikimo doktriną.

2.1. Europos Sąjungos teisės tiesioginio veikimo pripažinimas (*Van Gend en Loos* byla)

Kertiniai Europos Sąjungos teisės tiesioginio veikimo doktrinos pagrindai pirmą kartą buvo padėti Europos Teisingumo teismo priimtame sprendime *Van Gend en Loos* byloje. Ši byla pirmiausia yra labai svarbi tuo, kad ETT pirmą kartą suformulavo tiesioginio veikimo sąvoką, bei taip pat padėjo pagrindus tam tikrų sąlygų, kurioms turi atitikti Europos teisės nuostata, tam, kad ji būtų pripažinta esanti tiesioginio veikimo, suformulavimui. Šie kriterijai vėliau dar ne kartą buvo plėtojami ir tikslinami tolesnėje Europos Teisingumo teismo praktikoje.¹²

Minėta byla buvo iškelta dėl cheminio produkto priskyrimo tam tikrai prekių kategorijai muitų tikslais ir dėl to padidėjusio muitų mokesčio, mokamo importuojant karbamido formaldehidą iš Vokietijos į Olandiją. Importuotojas (Olandijos transporto kompanijos) prieštaravo šio mokesčio padidinimui remdamasis tuo, kad tokiu būdu yra pažeidžiamas Sutarties 12 str., draudžiantis valstybėms tarpusavio prekyboje nustatyti bet

¹¹ De Witte B. Direct effect, Supremacy and the Nature of the Legal Order in Craig P. and De Burca G. Eds., *The Evolution of EU Law*. Oxford University Press, 1999. P. 182.

¹² Shaw J. *Law of the European Union*. Second edition. Macmillan, 1996. P. 89.

kokius naujus muitų mokesčius importui arba bet kokias rinkliavas, turinčias lygiavertį poveikį. Olandijos muitinė atmetė tokias importuotojo pretenzijas. Jos administracinis tribunolas, nagrinėjęs importuotojų skundą, kreipėsi į Europos Teisingumo teisumą, prašydamas išankstinės išvados dėl Sutarties 12 str. reikšmės ir taikymo.¹³

Olandijos vyriausybė, atstovaudama savo muitinės valdžiai, Europos Teisingumo teisme įrodinėjo, kad Sutarties 12 straipsnis yra taikomas tik valstybėms narėms ir todėl juo negali remtis privatus asmenys. Be to, anot Olandijos vyriausybės, Sutartis konkrečiai numatė bylų nagrinėjimo procedūras, inicijuojamas Europos Komisijos arba valstybės narės, pagal Sutarties 169 ir 170 straipsnius. Taigi, šios procedūros asmenims užkerta kelią kreiptis į nacionalinę teisumą, valstybei pažeidus iš Bendrijos kylančius savo įsipareigojimus, nebent tai leistų padaryti tos valstybės narės konstitucija, t.y. tiesioginis veikimas priklausytų nuo pačios valstybės narės konstitucinio pripažinimo. Nors tuometinėje Olandijos konstitucijos redakcijoje atitinkama nuostata buvo, tačiau Europos Teisingumo teismas neturėjo įgaliojimų spręsti, ką ji reiškia. Taigi, buvo padaryta išvada, kad šio klausimo perdavimas pagal Sutarties 177 straipsnį buvo negalimas, nes Europos Teisingumo teismas neturėjo teisinių galių priimti sprendimą dėl tarptautinės sutarties taikymo Olandijos jurisdikcijoje esančiam asmeniui, kadangi tai išimtinai priklausė Olandijos teismo, taikančio savo šalies konstitucinės teisės normas, jurisdikcijai.¹⁴

Antra vertus, Europos Teisingumo teismas puikiai suvokė poreikį nustatyti ir tų valstybių asmenų individualių teisių tiesioginę teisinę apsaugą, kuri padėtų geriau įgyvendinti sutarties principus. Teismas pripažino specifinę Europos Sąjungos teisės sistemos prigimtį, kuri pasireiškė plačių teisių asmenims suteikimu, kas tapo jos teisinio palikimo dalimi. Todėl nepaisant minėtų Olandijos vyriausybės argumentų, Europos Teisingumo teismas pripažino, kad Sutarties 12 straipsnis veikia tiesiogiai. Argumentuodamas savo novatorišką požiūrį Teismas pabrėžė, kad Bendrija iš esmės reiškia naują teisinę tvarką ir Bendrijos subjektais yra ne tik valstybės narės, bet ir jų jurisdikcijoje esantys asmenys. Vadinasi, nepriklausomai nuo valstybių narių įstatymų, Europos Sąjungos teisė ne tik nustato šių asmenų pareigas, bet taip pat ji yra skirta suteikti jiems ir teises, automatiškai tampančias jų teisinio statuso dalimi. Taip pat Teismas pabrėžė, kad minėtos teisės asmenims atsiranda ne tik tada, kai yra tiesiogiai suteikiamos asmenims, bet ir ryšium su pareigomis, kurias aiškiai apibrėžtu būdu Sutartis nustato asmeniui, valstybėms narėms bei Bendrijos institucijoms.¹⁵

¹³ Byla 26/62 Van Gend en Loos [1963] ECR 1 at 12.

¹⁴ Ten pat.

¹⁵ Ten pat.

Europos Teisingumo teismas taip pat patvirtino, kad bylinėjimasis dėl pažeidimų šiame teisme iš asmenų neatima teisės dėl šių pažeidimų pateikti ieškinius ir nacionalinėms teisminėms institucijoms. Be to, šis Europos Teisingumo teismo sprendimas ženkliai pertvarkė ir Europos Bendrijos preliminarą sprendimo sistemą (kur nacionaliniai teismai gali paklausti Europos Teisingumo teismo preliminarą sprendimo dėl su Europos Bendrijos teise susijusio klausimo) į mechanizmą pašalinantį nacionalinės teisės nesuderinamumą su Bendrijos teise.

Iš esmės, tiesioginis veikimas gali būti apibrėžtas siaurąja, arba klasikine prasme - kaip Europos Bendrijos teisės normų galimybė suteikti teises privatiems asmenims, arba, plačiąja prasme (objektyvusis Bendrijos teisės tiesioginio veikimo apibrėžimas), kaip privalomos Europos Bendrijos teisės aktų nuostatos, kurios yra pakankamai aiškos, tikslios ir besąlyginės, kad būtų vertinamos, kaip teisingos ir gali būti taikomos bei jomis gali būti remiamasi privatiems asmenims ginant savo teises nacionaliniuose teismuose.¹⁶ Sekant iš Europos Teisingumo teismo praktikos galima konstatuoti, kad skirtingose bylose Teismas naudojo skirtingus tiesioginio veikimo apibrėžimo variantus.

Tačiau nors *Van Gend en Loos* byla ir padėjo Europos Sąjungos teisės tiesioginio veikimo sampratos pamatus, Europos Teisingumo teismui prireikė dar ne vieno dešimtmečio pilnesniam šios doktrinos išplėtojimui eilėje Europos Teisingumo teismo bylų. Ilgą ir pakankamai sudėtingą Europos Sąjungos teisės tiesioginio veikimo doktrinos „kristalizacijos“ procesą parodo ir faktas, kad iki 1972 m. (Praėjus net 10 metų po pačios tiesioginio veikimo sąvokos suformulavimo! – T.R.), teisinėje literatūroje ir precedentinėje teisėje tebevyravo nemenkas terminologinis chaosas pastoviai painiojant tiesioginio veikimo ir tiesioginio taikymo sąvokas. Tik 1972 m. tiesioginio veikimo sąvoka Europos Teisingumo teismo Generalinio Advokato išvadoje (72/21) *International Fruits* byloje formaliai įėjo į Europos Teisingumo teismo žodyną.¹⁷

2.2. Europos Sąjungos teisės tiesioginio veikimo sąlygos

Vėlesnėje Europos Teisingumo teismo praktikoje, siekiant atsakyti į klausimą, ar tam tikra Europos teisės nuostata galioja tiesiogiai, teismas suformulavo specialias tiesioginio veikimo sąlygas:

1. Europos teisės nuostata turi būti aiški ir tiksli

¹⁶ Craig P. EU Law; text, cases and materials. Oxford, 2003. P. 178.

¹⁷ Edward D. Direct effect, the separation of powers and the judicial enforcement of obligations // http://209.85.129.104/search?q=cache:hKc8STnHEZsJ:www.law.du.edu/david_edward/publications/pdf/CD/%27Direct%2520Effect,%2520the%2520Separation%2520of%2520Powers%2520and%2520the%2520Judicial%2520En.pdf+direct+effect,+the+separation+of+powers&hl=lt&gl=lt&ct=clnk&cd=1; prisijungimo laikas: 2006-10-25.

2. Nuostata turi būti besąlygiška
3. Tokia nuostata turi būti savaime pakankama ir teisiškai tobula¹⁸

Visų pirma, Europos teisės nuostata turi būti aiški ir tiksli tiek turinio, tiek ir įgyvendinimo atžvilgiu. *Lutticke* byloje Europos Teisingumo teismas pasisakė, jog aiškumo reikalavimas reiškia, kad Europos teisės nuostata turi būti tokia aiški ir tiksli, kad ją būtų galima lengvai pritaikyti.¹⁹ Tai reiškia, kad neturi kilti jokių abejonių dėl asmenims nustatytų teisių buvimo

Antra, Europos Sąjungos teisės nuostata turi būti besąlygiška, t.y. dėl jos valstybės narės negali turėti jokių išlygų ar išimčių. Šis kriterijus taip pat reiškia, kad Europos teisės nuostatos numatyta teisė negali būti priklausoma nuo bet kokios viešosios valdžios veiksmų laisvės. Oficialiosios arba viešosios valdžios sąvoka šiuo atveju apima ne tik Europos Sąjungos institucijas, bet ir valstybių narių viešąją valdžią. Šiuo atveju Europos Teisingumo teismas savo byloje *Ministere Public Luxembourg v. Muller* pateikia pavyzdinę taisyklę, parodančią priešingą besąlyginei Europos teisės nuostatai. Ši nuostata buvo išdėstyta tuometinės Europos Bendrijos Steigimo sutarties redakcijos 90 str. 2 dalyje, kuri sąlygojo, kad įmonėms, kurioms yra patikėta teikti bendros ekonominės svarbos paslaugas (...) Sutartyje nustatytos konkurencijos taisyklės yra taikomas, jei jų taikymas nei teisiškai, nei faktiškai netrukdo atlikti joms patikėtų specialių uždavinių.²⁰

Minėtoje byloje Europos Teisingumo teismas pripažino, kad ši nuostata negali būti pripažinta esanti besąlygine, kadangi toks prašymas įtrauktų dvejopą reikalavimų įvertinimą, iš vienos pusės, įvertinant įmonėms patikėtus specialius uždavinius, o iš kitos pusės, įvertinti ir Bendrijos interesų apsaugą. Taigi, toks įvertinimas neišvengiamai būtų susijęs su bendrais valstybių narių vykdomos ekonominės politikos tikslais, besikertančiais su Komisijos vykdoma konkurencijos politikos priežiūra, kas ir neleidžia šiai nuostatai būti pripažintai esančia besąlygiška.²¹

Trečia, tokia Europos teisės nuostata turi būti savaime pakankama ir teisiškai tobula, t.y. negali tiesiogiai galioti tokia nuostata, kuriai įgyvendinti aiškiai reikalingos toliau taikytinos priemonės. Be abejo, ši sąlyga neturi reikšmės, kai yra kalbama apie aiškiai išreikštus ateities tikslus ir terminus, pavyzdžiui, kai kurių direktyvų atvejais. Pradinėje Europos teisės vystymosi stadijoje sąvoka „toliau taikytinos priemonės“ buvo siejama tik su nacionaline valstybių narių įstatymų leidyba. Tačiau vėliau tapo aišku, kad toks požiūris yra

¹⁸ Byla 26/62 Van Gend en Loos [1963] ECR 1 at 12.

¹⁹ Byla 57/65 Lutticke v. Hauptzelltamt Saarbuis ECR 272 at 352.

²⁰ Europos Sąjungos sutarties 86 str. (ex 90 str.) 2 dalis // Europos Sąjunga : steigimo dokumentai ir Sutartis dėl Konstitucijos Europai / red. G. Vitkus. Vilnius: Eugrimas, 2005. P. 84.

²¹ Byla 10/71 Ministere Public Luxembourg v. Muller [1971] ECR 723 at 730.

nepakankamas ir pernelyg siaurai suvokiantis situaciją. Šiuo metu yra priimta traktuoti, kad Europos teisės nuostata neturi priklausyti nuo jokių tolesnių taikytinų priemonių, nesvarbu, ar jos būtų sukuriamos valstybių narių, ar Bendrijos institucijų. Vis dėlto, Europos Teisingumo teismas kai kuriais atvejais bandė prilyginti šią sąlygą prie anksčiau aptarto besąlyginės nuostatos reikalavimo ir dažnai tai traktavo kaip specifinę papildomą šio kriterijaus sąlygą. Europos Teisingumo teismo sprendimas *Coplogno v. Maya* byloje yra puikus tokios teismo praktikos pavyzdys. Minėtu atveju buvo tiriamas Europos Bendrijos Sutarties 13 str. 2 dalis, kuri sąlygojo, kad mokesčiai, turintys lygiavertį poveikį muitams, bus panaikinti, pasibaigus nustatytam pereinamajam laikotarpiui. Europos Teisingumo teismas suteikė tiesioginį veikimą šiai nuostatai, kadangi ji nustatė draudimą, kuriam iš valstybių narių pusės nebegalėjo būti daromos jokios išlygos.²²

Taigi, būtinos konkrečios sąlygos, kad tam tikra Bendrijos teisės nuostata būtų pripažinta esanti tiesioginio veikimo. Tai paprastai priklauso nuo pačios nuostatos pobūdžio, t.y. ji turi būti pakankamai tiksli, nedviprasmiška ir besąlyginė. Tačiau faktiškai šie smulkūs reikalavimai reiškia ne daugiau, kaip bendro pritaikomumo reikalavimų konkrečius aspektus.²³ Savo išplėstinėje išvadoje *Banks & Co v. British Coal* byloje generalinis advokatas van Gerven komentavo, kad jeigu konkreti Bendrijos teisės nuostata yra pakankamai funkcionali, kad ją galėtų taikyti teismas, ji yra tiesioginio veikimo. Ta prasme taisyklės aiškumas, tikslumas, besąlygiškumas, išbaigtumas ir tobulumas, taip pat nepriklausomumas nuo laisva nuožiūra priimamų įgyvendinamųjų priemonių būtinybės yra vienos ir tos pačios būdingos savybės, privalomos šiai taisyklei aspektai; o būtent, ši taisyklė turi būti tokia, kad teismas ją galėtų taikyti esant konkrečiai situacijai.²⁴

Taigi, būtent ši esminė pritaikomumo savybė ir skiria tiesioginį veikimą nuo tiesioginio taikymo. Pastaroji sąvoka apibrėžia, kaip reglamentai tampa teise nacionaliniu lygiu, tačiau klausimas, ar tam tikras reiškinys yra teisė ir ar jis suteikia teisiškai užtikrintas teises asmenims, visiškai nėra tapatus dalykas. Taigi, tiesioginio veikimo koncepcija yra daugiau susijusi su asmenų teisėmis, kurias privalo ginti nacionalinis teismas.

²² Byla 77/72 *Coplogno v. Maya* [1973] ECR 611 at 623.

²³ Tatham A. *Europos Sąjungos teisė*. Vilnius: Eugrimas, 1999. P. 63.

²⁴ Byla C-128/92 *Banks & Co Ltd v. British Coal Corporation* [1994] ECR I-1209.

2.3. Vertikalusis ir horizontalusis Europos Sąjungos teisės tiesioginis veikimas

Tiesioginio veikimo principui, suformuluotam *Van Gend en Loos* byloje, įsitvirtinus Europos Bendrijos teisėje, jis iš pradžių buvo plačiai naudojamas tik asmenų prieš valstybes nares kontekste. Tačiau toks tiesioginis veikimas, pasireiškiantis asmens ir valstybės narės santykiuose (vertikalusis tiesioginis veikimas) nebuvo pakankamas, siekiant pilnai apsaugoti asmenų interesus. Pakankamai greitai po *Van Gend en Loos* bylos Europos Teisingumo teismas ėmėsi aktyviai plėsti tiesioginio veikimo taikymą vis didesniame Sutarties straipsnių diapazone.

Europos Teisingumo teismo norą Bendrijos teisėje įtvirtinti dar ir horizontaliojo tiesioginio veikimo sampratą, t.y. kai iš Bendrijos teisės kylančių teisių tiesioginio veikimo klausimas iškyla dėl veikimo prieš kitus asmenis, galima būtų paaiškinti ir Europos Teisingumo teismo noru reaguoti į Bendrijos institucijų inerciją ir nesugebėjimą 1970 – tųjų pradžioje realizuoti integracijos programą, numatytą Bendrijos Steigimo sutartyje. Taigi, Europos Teisingumo teismas atliko tam tikrą katalizatoriaus vaidmenį, kad tiesioginio veikimo doktrina būtų pakankamai išplėtotą.

Reikėtų pažymėti, kad Europos Bendrijų Steigimo sutarties nuostatų tiesioginio veikimo pripažinimas santykiuose tarp asmenų prasidėjo nuo *BRT v. Sabam* bylos, kadangi iki to laiko tiesioginio veikimo principas buvo naudojamas tik asmenų ieškinių prieš valstybes nares kontekste. Todėl buvo būtina, kad asmenys, siekdami įgyvendinti iš Bendrijos teisės santykių su kitais asmenimis kylančias savo teises, galėtų remtis ir Bendrijos teise. *Walrove and Koch* byloje dėl diskriminacijos laisvame asmenų judėjime ir laisvės teikti paslaugas ribojimo Europos Teisingumo teismas nurodė, kad tokios diskriminacijos draudimas taikomas ne tik valstybinės valdžios institucijų veiklai, bet jis taip pat aprėpia ir bet kokios kitokios prigimties taisykles, kuriomis siekiama kolektyviniu būdu sureguliuoti apmokamą darbą bei paslaugų teikimą.²⁵ Šioje byloje Europos teisingumo Teismas aiškiai pabrėžė, kad kliūčių laisvam asmenų judėjimui ir laisvam paslaugų teikimui, kas yra vieni iš svarbiausių visos Bendrijos uždavinių, išplaukiančių iš Europos Bendrijų Steigimo sutarties nuostatų, panaikinimas atsidurtų tam tikrame pavojuje, jeigu valstybinės kilmės kliūčių panaikinimas tam tikra prasme prarastų prasmę dėl kitų kliūčių buvimo, atsirandančių dėl asociacijų ar organizacijų, savo kilme nesančių viešosios teisės subjektais, savo teisinės autonomijos įgyvendinimo.²⁶

²⁵ Byla 36/74 *Walrove and Koch v. Union Cycliste Internationale* [1974] ECR 1405.

²⁶ Ten pat.

Europos Teisingumo teismo byla *Defrenne v. SABENA* pagrįstai laikoma galutinai patvirtinusia Europos teisės horizontalų tiesioginį poveikį. Šioje byloje Europos Teisingumo teismas patvirtino, kad esminis kriterijus dėl tiesioginio veikimo principo įgyvendinimo yra ne tas, kam konkrečiai tam tikra Europos teisės nuostata yra skirta, tačiau svarbiausias šiuo atveju yra pačios nuostatos pobūdis. Argumentuodamas savo išsakytą poziciją, kad tam tikros priemonės adresatas, kalbant apie tiesioginį veikimą nėra svarbus, teismas minėtoje byloje pažymėjo, kad diskriminacijos tarp vyrų ir moterų draudimas yra taikomas ne tik valstybinės valdžios institucijų veiklai, tačiau jis apima ir visus susitarimus, skirtus apmokamam darbui reguliuoti, bei kontraktams tarp asmenų.²⁷

3. EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS TIESIOGINIS VEIKIMAS ANTRINĖS TEISĖS AKTUOSE

3.1. Tiesioginio veikimo išplėtimas už Sutarties straipsnių ribų

Nors *Van Gend en Loos* byloje Bendrijos teisės tiesioginio veikimo principas buvo suformuluotas atsižvelgiant į Sutarties straipsnių tiesioginio veikimo būtinybę, tačiau pakankamai greitai tapo akivaizdu, kad apsiriboti vien pirminės Bendrijos teisės tiesioginiu veikimu valstybių narių nacionalinėje teisėje nėra protinga ir šią doktriną yra būtina išplėsti ir antrinės Europos teisės atžvilgiu. Taigi, palaipsniui palankios Europos Teisingumo teismo iniciatyvos dėka, Europos Sąjungos teisės tiesioginio veikimo principo taikymas buvo išplėstas tiek antrinei Europos Sąjungos teisei: reglamentams, direktyvoms ir sprendimams, tiek ir Bendrijos ir trečiųjų šalių susitarimams (plačiau apie tai – kituose darbo poskyriuose).

Bendrijos teisės tiesioginio veikimo išplėtimo galimybė už sutarties straipsnių ribų pirmą kartą iškilo *Grad v. Finanzamt Traunstein* byloje. Nors šis Europos Teisingumo teismo sprendimas yra pakankamai atsargus ir turintis tam tikrų prieštaravimų, jis patvirtino, kad išskyrus reglamentus, kurie vadovaujantis Sutarties nuostatomis yra tiesiogiai taikomi teisės aktai ir dėl to galintys sukelti tiesioginių padarinių, taip pat ir kitos Europos Sąjungos antrinės teisės aktų kategorijos gali sukelti tiesioginį veikimą. Savo sprendime Europos Teisingumo teismas iškėlė klausimą, ar antrinės teisės aktais sukurtas pareigas gali versti įgyvendinti tik

²⁷ Byla 43/75 *Defrenne v. SABENA* [1976] ECR 455.

Bendrijos institucijos, ar tokią teisę įgyvendinti gali ir kiti subjektai, kurie yra suinteresuoti šių pareigų vykdymu. Europos Teisingumo teismas pabrėžė, kad jei suinteresuotiems asmenims iš esmės būtų atimta galimybė siekti antrinės teisės aktais nustatytų pareigų valstybėms narėms ar konkrečioms subjektams vykdymo, tai nebūtų suderinama su šių sprendimų privalomu pobūdžiu. Kadangi Bendrijos institucijos savo sprendimu yra nustačiusios valstybėms narėms pareigą veikti tam tikrų būdu, tokios priemonės veiksmingumas būtų ženkliai susilpnintas, jei tos valstybės jurisdikcijoje esantys asmenys negalėtų gindami savo teises teismuose pasiremti antrinės teisės aktais, o nacionaliniai teismai negalėtų remtis jais, kaip Bendrijos teisės dalimi.²⁸

3.2. Reglamentų tiesioginis veikimas valstybių narių teisėje

Vadovaujantis Europos Bendrijų Steigimo sutarties 249 str. antrąja dalimi reglamentai pasižymi šiomis savybėmis: 1) yra bendrojo galiojimo; 2) privalomi visos apimties (nepaliekama laisvės pasirinkti jų įgyvendinimo priemonių) ; 3) tiesiogiai taikomi valstybėse narėse teisės aktai (įsigalioja vienu metu visose ES valstybėse).²⁹

Vadovaujantis išvardintomis reglamentų charakteristikomis galima daryti išvadą, kad visos valstybių narių institucijos yra įpareigosotos laikytis reglamentų ir taikyti juos, t.y. jiems įgyvendinti valstybėms narėms nereikia priimti jokių nacionalinės teisės aktų ir jie iš karto tampa nacionalinės teisės dalimi. Taip pat reglamentai gali tiesiogiai įpareigoti valstybių narių fizinius ar juridinius asmenis arba suteikti jiems tam tikras teises. Taip pat reikia pažymėti, kad tiesioginis taikymas pirmiausia reiškia, kad reglamentai galioja ne vien valstybėms narėms, bet ir neribotam esančių valstybėse narėse susijusių asmenų skaičiui.

Reglamento veikimas yra savaiminis, kas reiškia, kad jo įgyvendinimui nėra reikalinga, kad valstybių narių įstatymų leidybos institucijos ar vyriausybės priimtų atskirus teisės aktus. Nebūtina ir net neleidžiama valstybėms narėms reglamentų nuostatas pačioms perkelti į nacionalinę teisę.³⁰ Valstybė gali priimti reglamento reikalaujamas įgyvendinimo priemones, ir tai yra viskas, kas valstybei narei leidžiama.

Valstybėms narėms visais atvejais reglamentai yra tiesiogiai taikomi aktai. Tuo tarpu Europos Bendrijos piliečiams reglamentai tiesiogiai taikomi tik tais atvejais, kai nustato jiems konkrečias teises ir (ar) pareigas. Reglamentams būdingas tiesioginis “trečiasis veikimas”,

²⁸ Byla Grad v. Finanzamt Traunstein [1970] ECR 825.

²⁹ Konsoliduota Europos Bendrijos Steigimo sutartis // Europos Sąjunga : steigimo dokumentai ir Sutartis dėl Konstitucijos Europai / red. G. Vitkus. Vilnius: Eugrimas, 2005. P. 72.

³⁰ Žalimas D., Žaltauskaitė-Žalimienė S., Petrauskas Z. ir kt. Tarptautinės Organizacijos. Vilnius: Justitia, 2001. P. 851.

arba dar kitaip vadinamas horizontaliuoju veikimu. Jis reiškia, kad išimtinais atvejais kai kurios reglamentų nuostatomis tiesiogiai gali būti taikomos privatiems asmenims. Vadinasi, reglamentai gali būti prilyginti vienai iš nacionalinės teisės akto formų – įstatymui, nes jie nustato neapibrėžtam atvejų skaičiui *erga omnes* privalomas taisykles, kuriomis gali tiesiogiai remtis valstybės narės ir tiesiogiai ar iš dalies susiję fiziniai ar juridiniai asmenys.³¹

Taip pat būtina pažymėti, kad visi reglamentai nėra lygūs tarpusavyje. Taryba gali perduoti Komisijai teisę priimti teisės aktus. Tokia teisė yra nustatoma pagrindiniuose (bendruose) reglamentuose, kuriuos Komisija paskui įgyvendina priimdama įgyvendinimo reglamentus. Todėl pastarieji turi atitikti pirmuosius.³²

Vis dėlto, reglamentai taip pat privalo atitikti Europos Teisingumo Teismo išdėstytas tiesioginiam veikimui reikalingas sąlygas. Tokiu pavyzdžiu buvo *Tachographs* byla, kurioje Europos Teisingumo teismas paminėjo, kad reglamentas 1463/70 turi būti įgyvendintas. Tai reiškia, kad šis reglamentas negali būti tiesiogiai veikiantis, nes neatitinka sąlygos, kad konkreti priemonė negali priklausyti nuo vėlesnių valdžios veiksmų. Priežastis - valstybėms narėms nustatytas reikalavimas imtis tam tikrų priemonių, kad šis reglamentas būtų įgyvendintas³³.

Tačiau vis dėlto absoliuti dauguma reglamentų yra tiesiogiai vertikalčiai bei horizontalčiai veikiantys. Europos Teisingumo teismas tai patvirtino byloje *Komisija v. Italija*. Europos Komisija reglamentais buvo nustačius premijų sistemą už karvių skerdimą. Italija pažeidė reglamentą ir Komisija pradėjo atitinkamus procesinius veiksmus prieš Italiją. Galiausiai, Europos Teisingumo teismas paskelbė, kad, remiantis Sutarties 249 str., reglamentai yra tiesiogiai taikomi ir įsigalioja valstybėse narėse nuo jų paskelbimo dienos. Dėl to visi įgyvendinimo metodai, trukdantys reglamentam tiesiogiai veikti, yra neteisėti. Neleidžiama, kad valstybėje narėje galėtų ne visos reglamento nuostatos. Taip pat šioje byloje Teismas patvirtino reglamentų tiesioginį veikimą ir sukritikavo bet kokius valstybių narių mėginimus pakeisti ar sumenkinti Bendrijos reglamentų reikalavimus.

Taip pat labai svarbu nepamiršti, kad reglamentai yra tiesiogiai taikomi teisės aktai, skirti Bendrijos teisei vienodinti, o ne ją formalizuoti (kaip direktyvos) Tai reiškia, kad jie galioja tiesiogiai, ir valstybėms narėms jų nereikia (ir net negalima) specialiai inkorporuoti į nacionalines teisinės sistemas. Europos Teisingumo teismas bylose *Variola* ir *Leonensio* suformulavo konkrečias priežastis, kodėl valstybėms narėms pačioms negalima perkelti

³¹ Žalimas D., Žaltauskaitė-Žalimienė S., Petrauskas Z. ir kt. Tarptautinės Organizacijos. Vilnius: Justitia, 2001. P. 852.

³² Cairns W. ES teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 1999. P. 104.

³³ Ten pat. P. 129.

reglamentų į nacionalinę teisę: 1) Dėl skirtingų nacionalinių procedūrų galėtų būti nukeliama reglamentų įsigaliojimo data; 2) Perkėlimo metu gali atsirasti netikslumų; 3) Galėtų būti pakeičiama reglamentų teisinė galia; 4) Galimas skirtingas šių reglamentų aiškinimas, kadangi įprastai, siekiant užtikrinti vieningą reglamentų aiškinimą juos oficialiai aiškinti gali tik Europos Teisingumo teismas, o jei tai darytų nacionaliniai teismai, nepavyktų išvengti skirtingo jų nuostatų traktavimo problemos.³⁴

Iš to galima daryti išvadą, kad su reglamentų tiesioginiu veikimu valstybių narių teisėje kyla mažiausiai problemų, kadangi jų teisinis statusas yra aiškiai įformintas Europos Bendrijos Steigimo sutartimi ir jie yra iš esmės lygiaverčiai nacionaliniams įstatymams teisės aktai, taikomi pilna apimtimi ir neapibrėžtam subjektų ratui.

3.3. Direktyvų tiesioginio veikimo problemos

Skirtingai nuo reglamentų ar sprendimų, dėl kurių tiesioginio veikimo valstybių narių teisėje nekyla didesnių problemų, direktyvų tiesioginio veikimo klausimas visada susiduria su tam tikru netikrumu dėl šios Europos Sąjungos antrinės teisės galimybėmis tiesiogiai veikti valstybių narių nacionalinėje teisėje.

Vadovaujantis Europos Bendrijos Steigimo sutarties 249 str., galima išskirti šiuos direktyvoms būdingus bruožus: 1) jų nustatyti tikslai yra privalomi kiekvienai valstybei narei, kuriai jie keliama; 2) valstybėms narėms paliekama galimybė pasirinkti formą ir metodus šiems tikslams pasiekti; 3) jos adresuojamos valstybėms narėms, jų aukščiausios institucijoms, o ne kitoms valstybės institucijoms, teismams ar piliečiams. Taigi, galima daryti išvadą, kad savo prigimtimi direktyvos yra teisės harmonizavimo, o ne jos vienodinimo instrumentai. Jos nustato tam tikrus tikslus ir leidžia valstybėms narėms pasirinkti priemones, kuriomis bus pasiekti šie tikslai.³⁵

Direktyva įtvirtina tam tikrus nurodymus valstybėms narėms, o kai kurios jos nuostatos būna labai specifinės ir konkrečios. Vis dėlto, bent jau pastaruoju metu vyrauja praktika, kad dauguma direktyvų suformuluojamos labai detalai ir nepaliekančios jokios laisvės valstybėms narėms laviruoti perkeltiant direktyvas į nacionalinę teisę, priverčiant pastarųjų tekstą paprasčiausiai detalai perrašyti į nacionalinius teisės aktus.

³⁴ Bylos 34/73 Variola [1973] ECR I-981, 93/71 Leonensio [1972] ECR I-287.

³⁵ Žalimas D., Žaltauskaitė-Žalimienė S., Petrauskas Z. ir kt. Tarptautinės Organizacijos. Vilnius: Justitia, 2001. P. 852.

Perkeldamos direktyvų nuostatas į nacionalinę teisę, valstybės narės priima privalomas teisės normas, kurios turi išorinį poveikį, yra konkrečios, apibrėžtos bei aiškios, taip pat atitinka teisėtumo reikalavimus ir turi visiškai pasiekti Europos Bendrijos tikslus.³⁶

Paprastai direktyvose numatomas terminas, per kurį valstybės narės turi imtis privalomų priemonių atitinkamai direktyvai įgyvendinti. Jei per nustatytą laiką direktyvos neįgyvendina, Komisija gali pradėti priežiūros procesą.

Apskritai, direktyvos adresuojamos valstybėms narėms, todėl ir direktyvų tiesioginis veikimas pasireiškia pirmiausia valstybių narių įstatymų leidybos institucijų atžvilgiu. Tuo tarpu teisės ir pareigos Europos Bendrijos valstybių narių piliečiams, nacionalinėms įstaigoms ir teismams sukuria tik direktyvas įgyvendinantys nacionalinės teisės aktai. Taigi, tiesioginis direktyvos veikimas yra galimas tik pasibaigus jos įgyvendinimo terminui. Be to, įmanomas tik tam tikrų direktyvos nuostatų tiesioginis veikimas. Tuo tarpu valstybių narių pareiga interpretuoti nacionalinę teisę, atsižvelgiant į direktyvos nuostatas, atsiranda nuo pat jos priėmimo. Visa tai lemia, kad direktyvų statuso nacionalinėje teisėje aiškumui užtikrinti ypač daug pasidaruoti šioje vietoje turėjo Europos Teisingumo teismas, sukonkretinęs direktyvų tiesioginio veikimo nacionalinėje teisėje aspektus ir nurodęs kriterijus, kuriais remiantis galima aiškiai nustatyti, kokia apimtimi iš direktyvų kylančios teisės normos gali būti tiesiogiai taikomos valstybių narių teisėje.³⁷

3.3.1. Bendro efektyvumo problema

Kalbant apie direktyvų tiesioginio veikimo problemas, būtina pastebėti, kad pradinėje Bendrijos teisės vystymosi stadijoje tiesioginis veikimas buvo Europos Teisingumo teismo traktuojamas kaip tam tikrų papildomų teisių Bendrijos piliečiams suteikimas, kurias privalo ginti nacionaliniai teismai. Vis dėlto, palaipsniui tapo aišku, kad daugelis Bendrijos teisės normų, o ypač tos normos, kurios suformuluotos direktyvose ir tiesiogiai nenustatančios teisių, galinčių būti naudingomis asmenų interesams, gali tapti puikiu standartu, kad būtų peržiūrėtas valstybės narės veiksmų teisėtumas, kai asmenys gali įrodyti pakankamą savo suinteresuotumą direktyvų teisės normomis siekiamu rezultatu. Tokiu būdu Europos Teisingumo teismas ne kartą yra pripažinęs, kad asmenys turi teisę pasinaudoti direktyvose suformuluotomis nuostatomis, kuriose išdėstyti procedūriniai įpareigojimai valstybėms narėms

³⁶ Opinion of Advocate General Van Gerven delivered on 27 October 1993. - H. J. Banks & Co. Ltd v British Coal Corporation. European Court reports 1994, P. I-01209.

³⁷ Cramer L. The implementation of community directives within member states: some implication of the direct effect doctrine // J Environmental Law. 1991; 3: P. 47.

tam, kad apgintų savo interesus nuo tokių priemonių, kurios yra priimtos pažeidžiant direktyvoje nustatytus įpareigojimus.³⁸

Šiuo atveju itin reikšminga *Van Duyn* byla, kurioje Europos Teisingumo teismas pakartojo savo sprendimą *Grad* byloje, kad sutarties 249 str. neužkerta kelio kitokių, nei reglamentai, priemonių tiesioginiam veikimui, ko pasekoje taip pat ir direktyvų privalomas pobūdis suteikia galimybę suinteresuotiems asmenims jomis remtis tiesiogiai. Europos Teisingumo teismas pabrėžė, kad ypatingai tais atvejais, kai Bendrijos institucijos direktyvomis nustato pareigą valstybėms narėms veikti tam tikru konkrečiu būdu, direktyvos veiksmingas poveikis būtų kur kas silpnesnis, jeigu asmenys negalėtų ja remtis savo nacionaliniuose teismuose, o pastarieji negalėtų remtis direktyvomis kaip Bendrijos teisės sudedamąja dalimi.³⁹

Tokiu būdu galima daryti išvadą, kad Europos Teisingumo teismas išplėtojo Bendro efektyvumo doktriną, kaip pagrindinį kriterijų, būtiną norint pripažinti, kad direktyvos gali sukelti tiesioginių padarinių. Tačiau taip pat būtina pažymėti, kad šis kriterijus daugelio autorių įsitikinimu nėra pakankamas, siekiant pagrįsti direktyvų tiesioginį veikimą, tačiau iš kitos pusės, galima kelti ir priešingą mintį, kad direktyvų tiesioginio veikimo pripažinimas iš esmės panaikintų Sutarties 249 straipsniu įtvirtintą nusistovėjusį skirtumą tarp reglamentų ir direktyvų.

3.3.2. Teisinio aiškumo samprata

Teisinio aiškumo samprata yra pakankamai glaudžiai susijusi su Bendro efektyvumo doktrina. Europos Teisingumo teismas byloje *Emmott* padarė išvadą, kad bet koks neaiškumas, kuris kyla dėl valstybių narių laiku neįgyvendintų ir (arba) netinkamai įgyvendintų direktyvų, nulemia iš tų direktyvų kylančių tiesiogiai įgyvendinamų teisių atsiradimą.

Minėtoje byloje Europos Teisingumo teismas pažymėjo, kad kol direktyva nėra tinkamai perkelta į nacionalinę teisę, asmenys neturi galimybių visapusiškai pasinaudoti jiems suteiktomis teisėmis. Taip pat sprendime pabrėžiama, kad tokia netikrumo būklė asmenims išlieka net ir po to, kai teismas savo sprendimu pripažįsta, jog konkreti valstybė narė neįvykdė savo įsipareigojimų pagal direktyvą, taip pat net ir tuo atveju, kai Europos Teisingumo teismas pripažįsta, jog tam tikra konkreti direktyvos nuostata ar nuostatos yra besąlygiškos ir pakankamai apibrėžtos tam, kad jomis būtų galima remtis nacionaliniuose

³⁸ De Witte B. Direct effect, Supremacy and the Nature of the Legal Order in Craig P. and De Burca G. Eds., *The Evolution of EU Law*. Oxford University Press, 1999. P. 185.

³⁹ Byla 41/74 *Van Duyn v. Home Office* [1974] ECR 1337

teismuose. Tokiu būdu Europos Teisingumo teismas konstatavo, kad tik tinkamas direktyvos įgyvendinimas panaikina minėtą netikrumo būklę ir sukuria teisinį aiškumą, kuris yra būtinas tam, kad asmenys galėtų tinkamai įgyvendinti savo teises.⁴⁰

Vis dėlto, vertinant direktyvų teisinio aiškumo klausimą reikėtų atsižvelgti dar į du aspektus. Visų pirma, ne visos direktyvos savo prigimtimi yra tiesiogiai taikomi teisės aktai. Antra, ne visais atvejais nagrinėjant direktyvą yra visiškai aišku, ar kuri nors iš jos nuostatų yra tiesioginio veikimo. Taigi, yra akivaizdu, kad tiesioginio veikimo klausimas vis dar sukelia pakankamai daug neaiškumų ir Europos Teisingumo teismui dar reikėjo papildomų instrumentų, kad direktyvų tiesioginio veikimo mechanizmas būtų padarytas kur kas aiškesniu ir suprantamesniu Bendrijos piliečiams.

3.3.3. Sutarties straipsnių horizontaliojo tiesioginio veikimo koncepcija

Sutarties straipsnių horizontaliojo tiesioginio veikimo koncepcija buvo išplėtotą netrukus po to, kai Europos Teisingumo teismas pripažino direktyvų tiesioginio veikimo galimybę. Atsiradusi perspektyva, kad fiziniams asmenims bei korporacijoms pareigas nustatinės šimtai direktyvų, buvo labai svarbi teisiniam aiškumui Bendrijoje⁴¹. Taigi, kadangi direktyvų tiesioginiam veikimui yra taikomos panašios sąlygos, kaip ir kitiems teisės šaltiniams (pridedant tik direktyvų įgyvendinimo terminų pasibaigimo kriterijų), yra visiškai natūralu tikėtis, kad Sutarties straipsnių horizontaliojo tiesioginio veikimo koncepcija, suformuluota *Koch* byloje, analogiškai būtų taikoma ir direktyvų tiesioginiam horizontaliajam veikimui. Vis dėlto, šios nuostatos pripažinimui Europos Teisingumo teismui reikėjo daug laiko ir todėl šis klausimas buvo sprendžiamas itin lėtai ir atsargiai.

Argumentai prieš horizontalųjį direktyvų tiesioginį veikimą, kaip pažymi A. Tatham, visų pirma koncentravosi apie pačių direktyvų teisinį pobūdį. Visų pirma, buvo teigiama, jog ši Europos Sąjungos antrinių teisės aktų rūšis yra skirta tik valstybėms narėms ir tik pastarosios yra atsakingos už direktyvų įgyvendinimą. Antra, sekant iš Steigimo sutarties straipsnių, direktyvos nėra tiesiogiai taikomi teisės aktai, kurie anksčiau net neprivalėjo būti viešai skelbiami. Tokiu būdu, direktyvų tiesioginio horizontalaus veikimo pripažinimas ištrintų Sutarties straipsniais sąmoningai šios sutarties kūrėjų įtvirtintą skirtumą tarp direktyvų ir reglamentų.

⁴⁰ Byla C – 208/90, Emmott v. Minister for Social Welfare [1991] ECR I – 4269.

⁴¹ Tatham A. Europos Sąjungos teisė. Vilnius: Eugrimas, 1999. P. 68.

Argumentai, palaikantys direktyvų horizontalųjį tiesioginį veikimą pirmiausiai buvo grindžiami teisingumo ir sąžiningumo motyvais. Visų pirma, minėtas argumentas, jog direktyvų tiesioginiam veikimui yra taikomos tos pačios sąlygos, kaip ir pačios Sutarties straipsniams ir dėl to jos turi būti taikomos tokiu pat būdu. Antra, itin reikšmingas šiuo konkrečiu atveju yra tas faktas, kad Europos Teisingumo teismas savo praktikoje visada teikdavo pirmenybę konkrečios priemonės turiniui, o ne jos formai, todėl iš esmės vieno ar kito akto priskyrimas direktyvai nėra lemiamas veiksnys šio akto veikimo pobūdžiui (*Defrenne v. SABENA* byla). Trečia, efektyvumo principas reikalauja, kad tiesiogiai veikiančios direktyvos turi būti privalomos tiek asmenims, tiek ir valstybėms narėms, nes priešingu atveju, tarp valstybinio ir privataus sektorių kai kuriais atvejais galėtų atsirasti savavališka diskriminacija, kas sudarytų pakankamai daug sunkumų išvesti aiškią takoskyrą tarp valstybinio ir privataus sektorių. Taigi, visi minėti argumentai, galima spėti, darė pakankamą spaudimą Europos Teisingumo teismui, dėl ko galima mėginti paaiškinti tokį atsargų ir palaipsninį šio klausimo sprendimą šio teismo praktikoje.

Marshall byloje Europos Teisingumo teismas atsakė į du labai svarbius klausimus. Pirma, dėl direktyvų vertikaliojo tiesioginio veikimo apimties ir, antra, gali ar negali direktyvos kelti horizontaliojo pobūdžio tiesioginių pasekmių. Savo sprendime Teismas, naudodamasis vertikaliojo direktyvų tiesioginio veikimo apibrėžimu, atmetė horizontaliojo direktyvų tiesioginio veikimo egzistavimo galimybę.

Paneigdamas galimybę ieškinyje prieš privatą asmenį remtis direktyvos nuostatomis, Europos Teisingumo teismas, atsižvelgdamas į Sutarties 149 straipsnį pabrėžė, jog direktyvos privalomasis pobūdis, kuriuo grindžiama galimybė remtis ta direktyva nacionaliniame teisme, egzistuoja tik konkrečiai valstybei narei, kuriai tiesiogiai ji ir yra adresuojama. Iš to Europos Teisingumo teismas ir konstruoja savo pagrindinę išvadą, kad direktyva pati savaime negali nustatyti pareigų asmeniui, todėl automatiškai direktyvos nuostata kaip tokia negalima remtis ir ieškinyje prieš tokį asmenį.⁴²

Tačiau vertikaliojo tiesioginio direktyvos veikimo atžvilgiu Europos Teisingumo teismas, kaip ir buvo tikėtasi priėmė visiškai priešingą sprendimą. Teismas pažymėjo, kad tuo atveju, kai asmuo, dalyvaujantis teisminiame procese, turi galimybę remtis direktyva ieškinyje prieš valstybę ir jis tai gali daryti nepriklausomai nuo pastarosios statuso, ar tai būtų darbdavys, ar valstybinės valdžios institucija. Šiuo atveju Teismas savo teiginius paremia

⁴² Byla C – 271/84, *Marshall v. Southampton and South Hampshire Area Health Authority (Teaching)* [1986] ECR 723.

argumentais, jog tokiu atveju yra būtina užkirsti kelią valstybei pasinaudoti galimybe nesinaudoti Bendrijos teisės reikalavimais.⁴³

Taigi, atsižvelgiant į Europos Teisingumo teismo išsakytą poziciją *Marshall* byloje, galima konstatuoti, kad vienas iš padarinių, dėl kurių teismas atsisakė suteikti horizontalųjį tiesioginį veikimą, ypatingai remiantis tuo faktu, kad tiesioginis veikimas sudaro pagrindą principui, kad valstybė narė negali teisinti savo pačios kaltės, yra tai, jog valstybės narės ieškiniuose prieš privačius asmenis negali remtis neįgyvendintomis direktyvomis. Taigi, svarbiausiu *Marshall* bylos padariniu galima laikyti tai, kad Europos Teisingumo teismas išplėtė valstybinės valdžios institucijų ratą, kurios gali būti pripažintos atsakingomis dėl Bendrijos teisės neįgyvendinimo.

Valstybinės valdžios institucijų ratas Europos Teisingumo teismo sprendimais buvo plėtojamas ir toliau. Byloje *Fratelli Costanzo v. Commune di Milano* Europos Teisingumo teismas pareiškė, kad tiesioginio veikimo direktyvos yra privalomos visoms atitinkamos valstybės narės valdžios institucijoms, kurios gali būti apibrėžiamos kaip „visi valdymo organai, įskaitant decentralizuotus, tokius kaip vietos savivaldybės“⁴⁴. Tačiau toks apibrėžimas išreiškė valstybės supratimą plačiąja prasme ir apėmė visus valstybinės valdžios lygius, bet klausimas dėl valstybinio sektoriaus institucijų, neturinčių įstatymų leidybos ar vykdomosios valdžios galių dėl Bendrijos direktyvų įgyvendinimo, išliko atviras iki pat 1990 metų *Foster* bylos (Plačiau apie tai kitame darbo skyriuje).

Tiesa, ganėtinai nedviprasmiškas žingsnis šia kryptimi buvo žengtas Europos Teisingumo teismo *Johnston v. Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary* byloje, kurioje buvo pripažinta, kad policija taip pat įeina į valstybės sąvoką. Šioje byloje Teismas konstatavo, kad ir kokie būtų valstybinės įstaigos ryšiai su kitomis valstybės institucijomis, tokia valstybinė įstaiga, kuriai valstybė yra pavedusi palaikyti viešąją tvarką ir saugumą, jokių būdu negali veikti kaip privatus asmuo. Ir ji taip pat negali pasinaudoti valstybės, iš kurios pati yra kilusi, Bendrijos teisės reikalavimų nesilaikymu.

3.3.4. Valstybės išorinių ribų apibrėžimas

Galiausiai 1990 m. *Foster* byloje Europos Teisingumo teismas padėjo tašką diskusijose dėl valstybės ribų ir numatydamas aiškius atskyrimo pagrindus, įvedė daugiau

⁴³ Cramer L. The implementation of community directives within member states: some implication of the direct effect doctrine // J Environmental Law. 1991; 3: P. 48.

⁴⁴ Byla 103/88 *Fratelli Costanzo v. Commune di Milano* [1989] ECR 1839.

aiškumo, tačiau iš šios bylos taip pat kilo direktyvų tiesioginio horizontalaus veikimo klausimas, kas vėliau neišvengiamai privedė link būtinybės sugrįžti prie *Marshall* bylos atnaujinimo.

Foster bylos pagrindu tapo sunkumas apibrėžti valstybę šiuolaikinėje politinėje sistemoje. Kadangi bylos atsakovas *British Gas plc.* buvo valstybinė įmonė tuo metu, kai įvyko faktai, kuriais buvo grindžiamas ieškovo skundas, tačiau Europos Teisingumo teismui ėmus nagrinėti šią bylą, minėta įmonė perėjo iš valstybinės nuosavybės į privačias rankas. Minėtoje byloje Teismas iš esmės turėjo tris alternatyvas, kuriomis jis galėjo grįsti savo sprendimą. Visų pirma, Europos Teisingumo teismas, atsižvelgdamas į susiklosčiusias aplinkybes, galėjo įmonę *British Gas* išbraukti iš valstybės sąvokos, nepriklausomai nuo įmonės nuosavybės formos. Antra, priklausomai nuo jos nuosavybės formos, Teismas galėjo įmonę įtraukti į valstybės sąvoką. Trečias kelias galėjo būti privatinės nuosavybės pripažinimas kaip nesuderinama su galimybe būti valstybės dalimi.

Formuluodamas savo sprendimą Europos Teisingumo teismas pareiškė, kad į valstybės sąvoką turi patekti bet kokia institucija, nepriklausomai nuo jos teisinės formos, kuri pagal valstybės priimtą teisės aktą tapo atsakinga už viešųjų paslaugų teikimą prižiūrint valstybei ir kuri dėl to turi išskirtinių teisių, skirtingų nuo tų, kurios kyla iš įprastų normų, taikomų santykiuose tarp privačių asmenų.⁴⁵ Šiuo atveju Teismo pavartota sąvoka „išskirtinės teisės“, sekant logine analogija su kitomis Europos Teisingumo teismo bylomis, greičiausiai turėtų būti priskiriamos viešąsias paslaugas teikiančiai įmonei, kuri po privatizavimo išlaikė savo monopolinę padėtį nacionaliniu arba regioniniu mastu. Vis dėlto, valstybės būtinos kontrolės lygis, nesiejant to su išskirtinėmis teisėmis, taip ir išliko itin atviru klausimu, o „viešųjų paslaugų“ samprata dėl nepakankamo jos išplėtojimo taip pat pasiliko nemenkų diskusijų objektu.

Taigi, apibendrinant minėtus atvejus iš Europos Teisingumo teismo jurisprudencijos, galima konstatuoti, kad nors *Foster* byla ir pateikė konkrečius rėmus, kuriais gali būti apibrėžiama valstybės sąvoka, vis dėlto reikia pripažinti, kad ji taip ir nepašalino to neaiškumo, kuris buvo iškeltas *Marshall* byloje. Tai liudija vien tik tas faktas, jog Europos Teisingumo teismas valstybių narių nacionaliniams teismams paliko teisę savarankiškai taikyti šį Teismo rėminį apibrėžimą, iš esmės labai ženkliai susilpnina siekimą, įtvirtinti šį apibrėžimą teisinėje praktikoje ir kuris kaip įmanoma vieningiau galėtų būti taikomas visoje Bendrijoje.

⁴⁵ Byla C – 188/89 *Foster v. British Gas* [1990] ECR 3313.

Iš to galima spręsti, kad būtent šis Europos Teisingumo teismo inspiruotas neaiškumas ir privedė prie klausimo apie direktyvų tiesioginio horizontaliojo veikimo atnaujinimą. Šia diskusija, kuri vyko antrojoje *Marshall* byloje bei *Paula Faccini Dori v. Recreb* byloje, buvo siekiama priversti Europos Teisingumo teisimą pagaliau įvesti darnumą visoje Bendrijos teisėje, jei pagaliau būtų pripažinta, kad direktyvos gali turėti tiesioginį veikimą bet kuriomis aplinkybėmis, net jei jų įgyvendinimo terminas jau praėjęs.

Byloje *Paula Faccini Dori v. Recreb* Europos Teisingumo teismas buvo oficialiai paprašytas peržiūrėti savo sprendimą *Marshall* byloje, kad direktyvos negali turėti horizontaliojo tiesioginio veikimo. Minėtoje byloje vis gi galima išvelgti tam tikrą Europos Teisingumo teismo savo ankstesnės pozicijos sušvelninimo ženklą. Visų pirma, Teismas iš tikrųjų buvo pasiryžęs pašalinti savo sukurtus neaiškumus, nubrėžus pakankamai aiškia skiriamąją liniją tarp valstybinio ir privataus sektorių. Antra, byloje valstybės sąvoka dar kartą išaiškinta pakankamai plačiai. Trečia, Europos Teisingumo teismas rekomendavo nacionaliniams teismams valstybių narių teisę neįgyvendintų direktyvų atžvilgiu aiškinti visose bylose, neišskiriant tik tų, kurios konkrečiai lietė pačią valstybę.⁴⁶

Tačiau vis dėlto, taip ir neatsižvelgęs į Generalinio Advokato siūlymus, Europos Teisingumo teismas galiausiai vis dėlto atsisakė paneigti savo ankstesnį sprendimą *Marshall* byloje. *Paula Faccini Dori v. Recreb* byloje jis dar kartą aiškiai pasisakė už tai, kad direktyvos negali turėti horizontaliojo tiesioginio veikimo. Toks Teismo sprendimas reiškė, kad Bendrija negali su direktyvų pagalba tiesiogiai nustatinėti pareigų privatiems asmenims, kadangi vadovaujantis Europos Bendrijų Steigimo sutarties 149 str., tai yra išimtinė reglamentų savybė.

Tad nors vėlesnėje savo praktikoje Europos Teisingumo teismas ir parodė, kad horizontaliojo direktyvų tiesioginio veikimo nebuvimas nepalieka teisių, kylančių pagal valstybės neįgyvendintą direktyvą, numanomo turėtojo be gynybos priemonių, bet kokia viltis, kad Teismas galėtų ateityje pakeisti savo ankstesnę poziciją, visiškai žlugo. Sekant iš *Marleasing* ir *Francovich* ir kt. bylų, buvo numatytos kompensacijų iš valstybės reikalavimo apimtys, dėl laiku neįgyvendintų direktyvų, vis dėlto Europos Teisingumo teismas savo sprendimu aiškiai paneigė bet kokią galimybę nacionaliniame teisminiame procese privačiam asmeniui prieš kitą privatų asmenį tiesiogiai remtis valstybės narės neįgyvendinta direktyva.

Apibendrinant Europos Teisingumo teismo praktiką direktyvų tiesioginio veikimo klausimu galima konstatuoti, kad yra numatyti tik du atvejai, kada direktyvos turi galimybę veikti tiesiogiai nacionalinėje teisėje: 1) kai per nustatyta laiką direktyva nebuvo tinkamai

⁴⁶ Byla C – 91/92 *Faccini Dori v. Recreb srl* [1994] ECR I-4367.

įgyvendinta arba visai neįgyvendinta nacionalinėje teisėje; 2) direktyvos, kurios nereikalauja būti įgyvendintos. Taip pat, Teismas išskyrė ir konkrečias sąlygas, kada iš direktyvos kylančios taisyklės įgauna tiesioginį veikimą: 1) tiksliai suformuluota; 2) besąlyginė ir aiški; 3) pasibaigę direktyvos įgyvendinimo terminai.

3.3.5. Direktyvų netiesioginis veikimas

Nėra abejonių, jog dėl to, kad direktyvos gali veikti tiesiogiai tik pasibaigus jų įgyvendinimo terminui, o jų horizontalus tiesioginis veikimas apskritai yra neleistinas, jų veiksmingumas tam tikra prasme yra apribotas. Tam, kad direktyvoms būtų suteikta dar daugiau lankstumo, Europos Teisingumo teismas savo bylose išplėtojo principą, pagal kurį nacionaliniai teismai taikydami nacionalinius teisės aktus, juos aiškinti turi atsižvelgdami į Bendrijos teisę. Jis vadinamas netiesioginio veikimo principu.

Pirmą kartą jis buvo išdėstytas *Van Colson* byloje, kurioje Europos Teisingumo teismas, remdamasis Europos Bendrijos Sutarties 5 straipsniu, nustatė, kad valstybės, siekdamos užtikrinti šios Sutarties ir Bendrijos institucijų nustatytų pareigų vykdymą, imasi visų atitinkamų bendrų ar specialių priemonių, kurios yra būtinos Bendrijos uždaviniams įgyvendinti. Kitaip tariant, Teismo sprendimas pabrėžė, kad jei nacionalinis teismas gali pasirinkti iš kelių nacionalinio įstatymo interpretacijų, jis privalo pasirinkti tą, kuri yra artimiausia Bendrijos teisei.⁴⁷ Praktikoje šis principas daugiausiai taikomas dar neįgyvendintoms direktyvoms (nes įgyvendinus, jos ir taip tampa nacionalinės teisės dalimi), pagrindų sprendimams (II ramsčio teisės akto rūšis) ar rekomendacijoms, t.y. toms teisės aktų rūšims, kurie nėra teisiškai privalomi, tačiau jose suformuluotos teisės normos yra labai svarbios visai Bendrijai ir vienodas jų įgyvendinimas prisidėtų prie efektyvesnio Bendrijos teisės vienodinimo.

Netiesioginio veikimo principas buvo toliau plėtojamas *Marleasing* byloje. Teismas, nagrinėdamas bylą, svarstė, ar netiesioginis poveikis gali būti taikomas dviem asmenims. Ispanijos kompanijai „Marleasing“ buvo skolinga kita šios šalies įmonė, kuri įkūrė naują kompaniją „La Comercial“. „Marleasing“ kompanija buvo įsitikinusi, kad „La Comercial“ buvo įkurtas siekiant išvengti skolos grąžinimo, todėl buvo stengiamasi pripažinti „La Comercial“ negaliojančiu. „Marleasing“ argumentavo, kad ši kompanija yra neteisėta. Tačiau tokia priežastis neegzistavo direktyvose. „La Comercial“ argumentavo, kad neįmanoma uždrausti kompanijos veiklos, jei nėra atitinkamos direktyvos. Taigi, atitinkamas įstatymas

⁴⁷ Byla C-14/83 Van Colson [1984] ECR I-1891.

Ispanijoje buvo priimtas dar prieš Direktyvą, todėl buvo sudarytos sąlygos pasirinkti: remtis ar nesiremti Direktyva. Pagrindinis šio teiginio argumentas tas, kad sutartis, pagal kurią bendrovė buvo įsteigta, neturėjo pagal Ispanijos teisę reikalaujamo teisėto pagrindo. Tačiau pirmoji bendrovių teisės direktyva nenumatė, kad toks pagrindas būtų priežastis panaikinti bendrovę. Ispanija šios direktyvos dar nebuvo įgyvendinusi. Išsprędus šią bylą, išsisprendė ir dar vienas klausimas: Teismas patvirtino, kad nacionalinis teismas turi aiškinti nacionalinę teisę, atsižvelgdamas į dar neįgyvendintą direktyvą. Be to nacionaliniai teismai privalo aiškinti nacionalinius teisės aktus atsižvelgdami į direktyvą nepriklausomai nuo to, kas buvo priimta anksčiau: nacionalinis teisės aktas ar direktyva.⁴⁸ Vėlesnėje savo praktikoje Europos Teisingumo Teismas išplėtė šį principą ir pritaikė jį netinkamai įgyvendintoms direktyvoms.

Anot Teismo sprendimo, priešingai negu tiesioginis poveikis, netiesioginis poveikis taikomas privačių šalių bylose. Kitaip tariant, egzistuoja horizontalus netiesioginis veikimas - veiksmai prieš privatų subjektą. Tačiau netiesioginis veikimas turi tam tikras ribas. Netiesioginis veikimas negalimas baudžiamajame procese. Tai buvo išaiškinta *Kolpinghuis Nijmegen* byloje. Europos Teisingumo teismas nustatė, kad netiesioginis veikimas neturi būti naudojamas naujiems baudžiamiesiems įpareigojimams individams skirti. Tiek tiesioginis, tiek netiesioginis direktyvų veikimas yra skirtas tam, kad valstybės nesipelnytų neįgyvendindamos Bendrijos teisės. Tai buvo pabrėžta ir *Arcaro* byloje. Galiausiai, *Kolpinghuis Nijmegen* byloje buvo nustatyti ir kiti netiesioginio veikimo principo apribojimai, tokie, kaip aiškinimo atsižvelgiant į direktyvą pareigos apribojimas pasitelkiant bendruosius teisės principus, pavyzdžiui, kad įstatymai negalioja atgal.⁴⁹

3.3.6. Valstybės atsakomybė dėl direktyvų neįgyvendinimo

Nepaisant *Marshall* ir kitose vėlesnėse bylose Europos Teisingumo teismui paneigus direktyvų horizontalaus tiesioginio veikimo galimybę, buvo aišku, kad nepaisant pakankamai svarios ir neblogai teisiškai argumentuotos Teismo pozicijos šiuo klausimu, galima buvo nesunkiai numatyti, kad toks problemos išsprendimo būdas, sukuria tam tikrą spragą visoje Bendrijos teisinėje sistemoje, numatant ir labai galimą fizinių asmenų diskriminacijos galimybę. Be to, jau buvo žinoma atvejų, kai valstybių narių nacionaliniai teismai, galbūt sąmoningai, o gal tik dėl neapdairumo, taikė direktyvas horizontaliu lygmeniu. O iš kitos

⁴⁸ Byla C-106/89 *Marleasing SA v. La Comercial Internacional de Alimentacion SA* [1990] ECR I-4135.

⁴⁹ Bylos C-80/86 *Kolpinghuis Nijmegen* [1994] ECR I-3969, C-168/95 *Arcaro* [1996] ECR I-4705.

pusės, ir kai kurių paties Europos Teisingumo teismo sprendimų analizėje galima buvo aptikti ir tokios dalinai užmaskuotos Teismo pozicijos, jog direktyvoms yra leidžiama kai kada veikti kvazihorizontaliuose santykiuose.⁵⁰ Todėl galima spėti, jog ryšium su tuo, Europos Teisingumo teismas vėlesnėje savo praktikoje vis tik pasiryžo dar kartą peržiūrėti šią itin komplikotą situaciją, kaip kompensaciją šikart nustatydamas valstybių atsakomybės, dėl direktyvų nevykdymo sampratą.

Savo garsiojoje *Francovich* byloje Europos Teisingumo teismas pagaliau atvėrė galimybę privačiam asmeniui reikalauti nuostolių atlyginimo iš valstybės, kuri yra kalta dėl tų nuostolių atsiradimo, kadangi pati neįgyvendino direktyvų. Reikia pripažinti, kad šiuo atveju Teismas iš tiesų buvo pakankamai radikalus, lyginant su jo laikysena kitose bylose, ypač esant tokiai situacijai, kai valstybė nesugeba įgyvendinti direktyvos. Ir nors Europos Teisingumo teismas šioje byloje taip pat eilinį kartą įkyriai laikėsi savo tradicinės nepalenkiamos pozicijos ir dar kartą patvirtino, kad direktyva negali turėti tiesioginio veikimo, savo argumentais dėl galimybės privatiems asmenims remtis neįgyvendintomis direktyvomis, Teismas iš esmės pripažino faktinę direktyvų galimybę tam tikru aspektu veikti tiesiogiai valstybių narių teisėje.

Minėtoje byloje Europos Teisingumo teismas pabrėžė, kad valstybė, nesugebanti įgyvendinti direktyvos, tokiu būdu atima iš asmens galimybę pasinaudoti tiesiogiai galiojančia teise. Teismas taip pat pripažino, kad Bendrijos teisė pripažįsta valstybės atsakomybę ir pareigą atlyginti nuostolius asmenims, patirtus dėl to, kad jiems turėjo būti suteikta apsauga, kuri, kaip ir numatė direktyva, privalėjo būti suteikta. Europos Teisingumo teismas savo sprendimą argumentavo tuo, kad Bendrijos taisyklių visiškas veiksmingumas, taip pat ir tų teisių, kurias minėtos taisyklės suteikia, apsauga neišvengiamai susilpnėtų, jeigu privatūs asmenys negalėtų gauti atitinkamos kompensacijos, jeigu jų teisės yra pažeidžiamas, pažeidžiant Bendrijos teisę, už ką valstybė narė galėtų būti pripažįstama atsakinga.⁵¹ Byloje Teismas taip pat pažymėjo, kad principas, pagal kurį valstybė narė privalo atsakyti už nuostolius ar žalą, padarytą privatiems asmenims dėl Bendrijos teisės pažeidimų, už kuriuos valstybė gali būti pripažinta atsakinga, yra neatskirama Steigimo sutartimi įtvirtintos sistemos dalis.

Tačiau ypač reikšminga šiuo atveju yra tai, kad Europos Teisingumo teismas be valstybės atsakomybės egzistavimo deklaravimo, nustatė ir konkrečius kriterijus, nulemiančius tokios valstybių narių atsakomybės egzistavimą. Savo sprendime Teismas

⁵⁰ De Witte B. Direct effect, Supremacy and the Nature of the Legal Order in Craig P. and De Burca G. Eds., *The Evolution of EU Law*. Oxford University Press, 1999, - P. 184.

⁵¹ Byla C – 6/90 *Francovich v Italian State* [1991] ECR I-5357.

išskyrė tris elementus. Pirma, viena pagrindinių sąlygų valstybių atsakomybei dėl neįgyvendintų direktyvų atsiradimui yra ta, kad direktyvoje numatytas rezultatas turi reikšti teisių privatiems asmenims suteikimą. Antra, remiantis direktyvos nuostatomis, turi būti įmanoma nustatyti tokių teisių turinį. Ir trečia, privalo egzistuoti priežastinis ryšys tarp valstybės įsipareigojimo pažeidimo ir tų nuostolių ar žalos, kurią patyrė nukentėjusioji šalis.⁵²

Iš Teismo išsakytų kriterijų analizės matyti, kad skatinamas veiksmingumo motyvų, Europos Teisingumo teismas itin smulkiai suformulavo nuostolių atlyginimo principą. Minėtoje byloje Teismas taip pat pažymėjo, kad nustačius visų anksčiau minėtų kriterijų egzistavimą, valstybės narės yra įpareigosios kompensuoti padarytos žalos padarinius pagal nacionalines teisės normas, reguliuojančias atsakomybės klausimus, bei kad kiekvienos valstybės narės vidaus teisinės sistemos uždavinys yra numatyti kompetentingus teismus bei nustatyti detalias procesines taisykles. Tačiau taip pat galima pagrįstai kelti abejones, ar Europos Teisingumo teismo pasiryžimas formuoti tiesioginio žalos atlyginimo už konkrečios teisės pažeidimo principą, aspektas *Francovich* byloje vis dėlto neperžengia tiesioginio veikimo apribojimų, kadangi privatus asmenys įgyja teises, kurios gali būti priverstinai įgyvendinamos nacionaliniu lygiu nepriklausomai nuo jurisdikcijos kriterijaus, ribojančio tiesiogiai galiojančių teisių apimtį. Tai lėmė, jog nuo to laiko Europos Teisingumo teismas itin daug dėmesio buvo priverstas skirti tam, kad atsakinėtų į nacionalinių teismų prašymus dėl atsakomybės, susijusios su žalos atlyginimu ir pirmą kartą nustatytos Teismo sprendimu *Francovich*⁵³ byloje, apimties išaiškinimo.

Pabaigai galima padaryti išvadą, kad valstybių atsakomybės dėl direktyvų neįgyvendinimo instituto suformulavimą Europos Teisingumo Teismo praktikoje kaip tik ir lėmė teisiniuose bei akademiniuose sluoksniuose netylančios diskusijos dėl horizontalaus direktyvų tiesioginio veikimo nebuvimo sukeltamų kai kurių neigiamų pasekmių, galinčių būti diskriminacinio pobūdžio privatiems asmenims. Šiuo atveju, suteikdamas teisę privatiems asmenims ginti savo interesus remiantis direktyvomis, kurios turėjo būti, tačiau nebuvo įgyvendintos valstybių narių nacionalinėje teisėje, Europos Teisingumo teismas, galima teigti, tam tikru aspektu suteikė direktyvoms tiesioginį veikimą, kadangi atitinkant Teismo nustatytus kriterijus, po sprendimo *Francovich* byloje, asmenys jau gali tiesiogiai remtis šiomis valstybių narių neįgyvendintomis direktyvomis.

⁵² Byla C – 6/90 *Francovich v Italian State* [1991] ECR I-5357.

⁵³ Tatham A. Europos Sąjungos teisė. Vilnius: Eugrimas, 1999. – P. 81.

Taigi, tokį Teismo sprendimą iš esmės galima laikyti tam tikru kompromisu, atitinkančiu tiek direktyvų tiesioginio horizontaliojo veikimo nacionalinėje teisėje pripažinimo šalininkų, tiek ir jo priešininkų interesus. Pastarieji, beje, taip pat turėtų būti patenkinti, kadangi Europos Teisingumo teismas išlaikė Europos Bendrijos Steigimo sutartimi numatytą formalų direktyvų ir reglamentų atskyrimą bei išliko pakankamai nuoseklus savo praktikoje. Tačiau taip pat reikia nepamiršti, kad *Francovich* byloje žala nėra tas pats, kaip tiesioginis veikimas, ir, pasak Europos Teisingumo teismo, tai tik kompensacija asmeniui už tai kad tiesioginis veikimas nebuvo galimas, kai jam to reikėjo.

3.4. Sprendimų tiesioginis veikimas

Vadovaujantis Europos Bendrijų Steigimo sutarties 249 str. sprendimai apibrėžiami kaip teisės aktai privalomi visos apimties tiems, kuriems jie yra taikomi. Kitaip nei reglamentai ir direktyvos, sprendimai nėra abstrakčios taisyklės, taikomos daugeliu atvejų. Tai konkrečios nuostatos, skirtos konkrečioms asmenims. Valstybių narių viduje sprendimai gali būti prilyginami administraciniais aktams.

Sprendimus priima Taryba ir Komisija. Jie gali būti skirti individualiems fiziniams ar juridiniams asmenims ir valstybėms narėms. Paprastai sprendime išvardijami jo adresatai. Skirtas didesnei adresatų grupei sprendimas įsigalioja tik paskelbtas Oficialiame biuletenyje. Jei sprendimas skirtas vienam adresatui jis įsigalioja po pranešimo apie sprendimą.⁵⁴

Sprendimai valstybėse narėse veikia tiesiogiai, jie gali suteikti teises ar pareigas nurodytiems adresatams be valstybių narių parlamentų ar vyriausybių įsikišimo, o nacionalinės įstaigos ir teismai turi laikytis sprendimų nuostatų. Taigi, būtina pažymėti, kad sprendimų adresatas visada yra individualus. Kaip ir reglamentai, jie gali turėti horizontalų ir vertikalų tiesioginį veikimą. Be to, kaip Europos Teisingumo teismas pareiškė *Grad* byloje, jei asmenys negalėtų nacionaliniuose teismuose pasinaudoti sprendimais, tai sumenkintų jų veiksmingumą.⁵⁵

⁵⁴ Cairns W. Europos Sąjungos teisės įvadas, Vilnius: Eugrimas, 1999, P. 106.

⁵⁵ Byla 9/70 *Grad v. Finanzamt Traunstein* [1970] ECR. 825.

4. KITŲ EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS ŠALTINIŲ TIESIOGINIO VEIKIMO KLAUSIMAS

4.1. Teisės, išplaukiančios iš Europos Sąjungos susitarimų su trečiosiomis šalimis, problemos

Nėra abejonų, kad tiesioginio veikimo klausimas, susijęs su Europos Sąjungos susitarimais su trečiosiomis šalimis, nesančiomis Europos Sąjungos narėmis (taip pat ir sprendimais, priimtais tokių susitarimų pagrindu įkurtų institucijų), aiškiai patenka į kitą kategoriją, nei Bendrijos sutartys ar Bendrijos antrinės teisės aktai. Tačiau taip pat reikia pažymėti, kad šios srities praktinė reikšmė labai intensyviai didėja, proporcingai augant Europos Sąjungos susitarimų su trečiosiomis šalimis skaičiui.⁵⁶

Europos Sąjungos teisės pradinio vystymosi stadijoje vyravo nuomonė, kad nustatyti, ar tokie Bendrijos susitarimai su trečiosiomis šalimis turi tiesioginį veikimą, privalėtų tarptautinė teisė, ir kad priešingu atveju, būtų pažeistas tam tikras balansas bei abipusiškumo principas, jei tokie susitarimai turėtų tiesioginį veikimą Bendrijos šalyse, o kitose valstybėse – ne. Galima daryti prielaidą, kad šis argumentas, iš tiesų, pradžioje turėjo tam tikrą poveikį, tačiau labai greitai Europos Teisingumo teismas paneigė šią nuostatą bei patvirtino savo jurisdikciją šio klausimo sprendime. Taigi, dabar vyraujanti nuostata yra ta, kad Bendrijos tarptautiniai susitarimai su trečiosiomis šalimis, nesvarbu, ar jie yra skirti nustatyti specialiam teisiniam režimui, pagal kurį trečiajai šaliai yra suteikiamos didesnės teisės, nei pačiai Bendrijai, ar tai įprastos sutartys su abipusiais įsipareigojimais, visi jie gali būti tiesiogiai taikomi Bendriją sudarančių valstybių narių nacionaliniuose teismuose, visiškai nepriklausomai nuo to, ar jie yra tiesiogiai taikomi valstybėje, nesančioje Europos Sąjungos nare. Šioje vietoje taip pat derėtų prisiminti, kad iš esmės nėra jokio skirtumo, ar susitarimą su trečiosiomis šalimis sudaro viena Bendrija, ar susitarimas yra mišrus, kurį Bendrija sudaro kartu su valstybėmis narėmis, nors pastaruoju atveju ir galėtų būti įrodinėjama, kad nacionalinė teisė turėtų apibrėžti tų susitarimų galiojimą, kurie neįeina į Bendrijos kompetenciją sudarinėti sutartis.

Pagrindinis pakankamai aiškaus charakterio kriterijus, kuris suformuluotas viename svarbiausių šios srities Europos Teisingumo teismo sprendimų *Kupferberg* byloje, yra tas, jog

⁵⁶ De Witte B. Direct effect, Supremacy and the Nature of the Legal Order in Craig P. and De Burca G. Eds., *The Evolution of EU Law*. Oxford University Press, 1999, P. 195.

atsižvelgiant į ankstesnius Teismo išsakytus tiesioginio veikimo kriterijus, tarptautinis susitarimas turi atitikti tuos reikalavimus, kad jam galėtų būti taikomas tiesioginis veikimas. Būtina pažymėti, kad daugelis tarptautinių susitarimų, kuriuos yra sudariusios Europos Bendrijos, laikomi tinkamais, kad jiems būtų nustatytas tiesioginis veikimas, tačiau taip pat yra žinomas ir vienas iš retesnių atvejų, kai ši taisyklė nebuvo taikoma. Šiuo atveju turimas galvoje GATT susitarimas.⁵⁷ Šiuo atveju klausimas yra labai komplikotas, kadangi dėl tarptautinių sutarčių, kurias sudarė vien tik pačios valstybės narės, ir kurie tapo privalomais Bendrijai, kaip valstybių narių kai kurių tarptautinių įsipareigojimų perėmėjai ir, atrodo, Europos Teisingumo teismas iš principo sutiko su šių susitarimų tiesioginiu poveikiu, tačiau savo praktikoje eilėje bylų Teismas pasisakė prieš tiesioginio veikimo suteikimą šios tarptautinių sutarčių kategorijos normoms.⁵⁸

Minėtoje *Kupferberg* byloje buvo įrodinėjama, jog Vokietijoje taikomas apmokestinimas vynui negalėjo būti taikomas importui iš Portugalijos, iki jai pačiai tampant Bendrijos nare 1986 metais, kadangi tai prieštaravo laisvosios prekybos sutarties tarp Europos Bendrijų ir Portugalijos Respublikos nuostatoms. Taigi, pagrindinis ginčo objektas buvo dėl to, ar konkreti laisvosios prekybos sutarties nuostata turi tiesioginį veikimą Vokietijoje. Europos Teisingumo teismas savo sprendime pripažino, kad šio klausimo sprendimas negali būti paliktas kiekvienos valstybės narės nacionalinei teisei, kadangi tai privalo būti sprendžiama vieningai visos Bendrijos mastu. Taigi, tai automatiškai nulėmė, kad vadovaujantis Bendrijos teise, tiesioginio tarptautinių sutarčių veikimo valstybių narių teisėje klausimo sprendimas priklauso išimtinai Europos Teisingumo teismui ir minėtu atveju, pastarasis, išnagrinėjęs konkrečią tarptautinės sutarties nuostatą, *Kupferberg* byloje nustatė, jog ji turi tiesioginį veikimą. O faktas, kad ši nuostata tikriausiai neturėjo tiesioginio veikimo pačioje Portugalijoje, buvo pripažintas išvis nesusijęs su nagrinėjamu klausimu.

Taip pat reikia pažymėti, kad minėtoje byloje Teismas taip pat pareiškė, kad lemiamas veiksnys dėl tiesioginio veikimo šiuo atveju yra pačios tarptautinės sutarties turinys, t.y. pačiame tarptautiniame susitarime yra numatyta, kad jis turi būti taikomas tiesiogiai. Kita vertus, reikia pripažinti, kad tokios nuostatos nėra įprastos ir retai pasitaiko tarptautiniuose susitarimuose (susitarime su Portugalija tokios nuostatos taip pat nebuvo), todėl esant tokiai

⁵⁷ Berkey J. The European Court of Justice and direct effect for the GATT: a question worth revisiting // European Journal of International Law, Volume 9, Number 4, P. 632.

⁵⁸ Bylos: 21-24/72 International Fruit Company v. Produktschap voor Groenten en Fruit (No 3) [1973] ECR 1135, 9/73 Schluter v. Hauptzollamt Lorrach [1973] ECR 1135, 267-9/81 Amministrazione delle Finanze Stato v. Societa Petrolifera Italiana SpA [1983] ECR 801.

situacijai, tiesioginio veikimo klausimą, kaip jau ir buvo minėta, sprendžia Europos Teisingumo teismas, pagal savo nustatytus kriterijus.⁵⁹

Dėka tiesioginio veikimo pripažinimo teisei, išplaukiančiai iš Europos Sąjungos susitarimų su trečiosiomis šalimis, buvo sudaryti nemenki palengvinimai visų pirma trečiųjų šalių piliečiams. Reikia pažymėti, kad būtent dėl šios priežasties Bendrijos teritorijoje prekiaujantys verslininkai iš trečiųjų šalių, nesančių Bendrijos narėmis, gali įgyti kur kas veiksmingesnių priemonių tokių susitarimų laikymuisi užtikrinti atskirose valstybėse narėse, nei, pavyzdžiui, Bendrijos šalis nars atstovaujantys verslininkai, eksportuojantys savo produktus į trečiąsias šalis. Tačiau kita vertus, Europos Teisingumo teismas yra pakankamai aiškiai pasisakęs, kad tarptautinių susitarimų su trečiosiomis valstybėmis nuostatos negali būti aiškinamos taip pat plačiai ir politiškai orientuotai, kaip Bendrijos Steigimo sutartis. Tai yra taikoma net ir tiems dažnai pasikartojantiems atvejams, jei susitarimas beveik tiksliai atkartoja Europos Bendrijos sutarties nuostatos formuluotę. O tai iš esmės reiškia, kad tie patys žodžiai gali reikšti vieną dalyką Europos Bendrijų sutartyje ir visai kitą – susitarime su trečiąja valstybe.⁶⁰

Galima kelti prielaidą, kad pagrindine priežastimi, kodėl Europos Teisingumo teismas laikėsi tokios pozicijos dėl tiesioginio veikimo sutarčių su trečiosiomis šalimis nuostatomis buvo ta, jog Bendrija, sudarydama sutartį su trečiąja šalimi, privalo užtikrinti, kad tokia sutartis bus vykdoma ir bus laikomasi abipusių įsipareigojimų. Tačiau kadangi dažniausiai konkrečios sutarties įgyvendinimas priklauso būtent tiesiogiai nuo valstybių narių, todėl Europos Teisingumo teismas šiuo sprendimu savotiškai apdraudžia pačią Bendriją, kadangi priešingu atveju, valstybėms narėms nevykdant tarptautiniame susitarime numatytų įsipareigojimų, automatiškai gali sutrikti visos Bendrijos santykiai su trečiąja valstybe ir pakenkti abipusiam bendradarbiavimui.

Taip pat labai svarbu įsidėmėti, kad susitarimai tarp Bendrijos ir valstybės, nesančios Bendrijos nare, vienareikšmiškai yra privalomi visoms Bendrijos valstybėms narėms ir negali būti jokių abejonių, kad bet kuriai valstybei narei, kuri tokių susitarimų nesilaiko, gali būti pareikštas ieškinys pagal numatytas Europos Bendrijos Steigimo sutarties procedūras. Tačiau, kita vertus, reikėtų pripažinti, kad tai kartu ir nėra labai patogi teisinės gynybos priemonė, ypač atsižvelgiant į ilgus nustatytus terminus ir sudėtingas procedūras, kurias yra būtina praeiti, norint, kad Europos Teisingumo teismas pripažintų valstybę narę pažeidus savo prisiimtus įsipareigojimus pagal Steigimo sutartį. Taigi, galima padaryti dar vieną išvadą, kad

⁵⁹ Byla 104/81 Kupferberg, [1982] ECR 3641.

⁶⁰ Ten pat.

siekdamas supaprastinti minėtas procedūras bei įvesti daugiau efektyvumo šioje srityje, Europos Teisingumo teismas, pripažindamas, tokius susitarimus tiesiogiai veikiančiais, paprasčiausiai įtvirtino patogesnes jų laikymosi užtikrinimo priemones. O anot prof. A. Tatham, Teismas, atsisakydamas tokiems susitarimams taikyti savo įprastus aiškinimo metodus, efektyviai užtikrino, kad ne Europos Bendrijos šalys neįgytų pernelyg pranašesnės padėties.⁶¹

Galiausiai, reikėtų pabrėžti dar vieną aspektą. Kaip yra žinoma, Bendrijos susitarimais su trečiosiomis šalimis neretai yra įsteigiamos tam tikros institucijos, kaip, pavyzdžiui, gerai žinomos asociacijos tarybos, vadovaujantis Bendrijos ir trečiųjų šalių Asociacijos sutarčių pagrindu. Taigi, kaip Europos Teisingumo teismas pripažino *Sevince* byloje, kad tokių institucijų priimti teisės aktai taip pat gali būti tiesiogiai taikomi Bendrijoje, jei jie atitinka tuos pačius reikalavimus, kurie taikomi susitarimams tarp Bendrijos ir valstybių, nesančių Bendrijos narėmis.⁶²

Pabaigai būtų galima pridurti, kad tiesioginis veikimas šioje srityje gali įgauti ir visai kitokių šaltinių, kadangi jau yra buvę iniciatyvų pakeisti dabartinį teisinio reguliavimo mechanizmą. Antai, viename iš Europos Viršūnių Tarybos susitikime, rengiantis Europos Bendrijų Steigimo sutarties revizijai, Airijos pateiktame projekte buvo siūloma išplėsti Bendrijos kompetenciją tarptautiniuose susitarimuose su trečiosiomis šalimis dėl prekybos ir paslaugų bei intelektinės nuosavybės.⁶³ Taigi, gali būti, kad ateityje taip pat pati Steigimo sutartis numatys, kad Bendrijos ir trečiųjų šalių susitarimai yra tiesioginiai veikiančios valstybių narių teisėje ir taip bus iki minimumo supaprastintas šios problemos sprendimo kelias.

4.2. Europos Bendrijos Steigimo sutartyje įtvirtintų Bendrijos teisės principų tiesioginio veikimo klausimas valstybių narių teisėje

Prieš pradėdant nagrinėti Europos Bendrijos Steigimo sutartyje įtvirtintų Bendrijos teisės principų tiesioginio veikimo valstybių narių teisėje problematiką, būtina iš anksto pažymėti, kad ši konkreti problema daugelio šios srities autorių darbuose nepelnytai pamirštama, nors reikėtų pridurti, kad Bendrijos teisės principai savo verte nėra kiek nenusileidžia kitiems Bendrijos teisės šaltiniams, o, priešingai, turėtų būti taikomi pirmiau kitų

⁶¹ Tatham A. Europos Sąjungos teisė. Vilnius: Eugrimas, 1999. P. 74.

⁶² Byla C – 192/89, *Sevince v. Staatssecretaris van Justitie* [1990] ECR I-3461.

⁶³ De Witte B. Direct effect, Supremacy and the Nature of the Legal Order in Craig P. and De Burca G. Eds., *The Evolution of EU Law*. Oxford University Press, 1999. P. 201.

teisės normų, kaip patys svarbiausi orientyrai tam, kad visa Bendrijos teisės sistema galėtų funkcionuoti teisingiau ir efektyviau.

Taip pat vertėtų pabrėžti, kad Bendrijos teisės principų taikymo problematika turėtų būti ypatingai aktuali naujosioms Europos Sąjungos narėms, o ypač toms, kuriose ilgą laiką anksčiau egzistavo socialistinė teisės sistema, kurioje vyravo etatistinė teisės samprata, kuri teisės principus ko gero buvo pamiršusi apskritai, visą dėmesį teikiant išskirtinai tik teisės normai. Šiuo atveju, Vakarų teisės tradicijos akcentuojamas teisės principo prioritetas prieš teisės normą turėtų būti itin aktualus ir šiuo atžvilgiu, priverčiant nacionalinius teismus žymiai daugiau dėmesio skirti ir teisės principams, įtvirtintiems Europos Bendrijos Steigimo sutartyje, taikant šios Sutarties nuostatas.

Kalbant apie Europos Bendrijos sutartyje įtvirtintus teisės principus, būtina pasakyti, kad iš tiesų šie principai nėra labai tikslūs ir aiškūs, tačiau ko gero labai sunku suabejoti, kad jie galėtų būti nebesąlygiški, t.y. nereikalaujantys tolesniu Bendrijos ar valstybių narių nacionalinių institucijų priimamų priemonių, skirtų siekiant juos galutinai įgyvendinti. Taigi, galima kelti prielaidą, kad Europos Bendrijos sutartyje suformuluoti principai pirmiausia pagal savo prigimtį gali būti pilnai panaudoti teismų sprendimams, kaip neabejotinai turintys tiesioginio veikimo požymius.

Taigi, remtis Bendrijos teisės principais yra pats akivaizdžiausias kelias teisingumo vykdymui ir užtikrinant Bendrijos piliečių teises, kaip pabrėžė Europos Teisingumo teismas *Johnston* ir *Heylens* bylose, tačiau tai taip pat liečia ir daugelį kitų principų, kuriuos yra aprobavęs Europos Teisingumo teismas, o ne tik suformuluotuose Europos Bendrijų Steigimo sutartyje. Vis dėlto, kaip parodo praktika, net ir Vakarų Europoje esančių valstybių narių nacionaliniai teismai ne visada žino, kad į jų pareigą taikyti Europos Bendrijų Steigimo sutartį taip pat įeina ir šioje sutartyje įtvirtintų principų taikymas, bei kad kiekvieną kartą, nagrinėdami tokias bylas, nacionaliniai teismai privalo šiuos klausimus svarstyti ne tik fundamentalių teisių, bet ir tokių principų, kaip lygybė ir proporcingumas, šviesoje.⁶⁴

⁶⁴ De Witte B. Direct effect, Supremacy and the Nature of the Legal Order in Craig P. and De Burca G. Eds., *The Evolution of EU Law*. Oxford University Press, 1999. P. 193.

5. TOLESNĖS TIESIOGINIO VEIKIMO DOKTRINOS PLĖTOJIMOSI PERSPEKTYVOS EUROPOS TEISINGUMO TEISMO PRAKTIKOJE

5.1. Tradicinis požiūris

Rengiantis pabandyti atsakyti į klausimą, kokios galėtų būti tolesnės Europos Sąjungos teisės tiesioginio veikimo doktrinos vystymosi tendencijos, būtina atsižvelgti į du skirtingus požiūrius, kurie išsivystė akademinuose Europos sluoksniuose ir kurie pakankamai skirtingai traktuoja tiesioginio veikimo doktrinos vietą ir reikšmę Europos Sąjungos teisinėje sistemoje. Vieniems mokslininkams Europos Sąjungos teisės tiesioginis veikimas yra pagrindinė Bendrijos sukurtos teisinės tvarkos charakteristika ir be jo apskritai sunkiai įsivaizduojamas visas Europos Sąjungos teisės veikimo mechanizmas, kadangi Bendrijos teisinė tvarka būtų visiškai kitokia, jei tiesioginio veikimo apskritai nebūtų. Tuo tarpu kitiems atrodo, kad Europos Teisingumo teismas per daug mistifikavo šią problemą, kuri iš esmės nėra tokia sudėtinga, ir bandydamas šią problemą išspręsti, Teismas pats pasiklydo savo sprendimuose. Taigi, apibendrinant galima teigti, kad ši mokslininkų grupė, atstovaujama visų pirma buvusio Europos Teisingumo teismo teisėjo P. Pescatore, tiesioginį veikimą prilygina vaikiškai ligai, kurią Europos Bendrijos teisinė sistema neišvengiamai privalo persirgti, kad vėl galėtų efektyviai funkcionuoti.⁶⁵

Tradicionalistinę stovyklą, jei taip galima būtų pavadinti tuos autorius, kurie iš esmės laikėsi ir tebesilaiko požiūrio, labai artimo ir Europos Teisingumo teismo jurisprudencijoje išsakytiems argumentams dėl Bendrijos teisės tiesioginio veikimo, pirmiausia atstovauja labai garsi Nyderlandų profesoriaus Winter studija, kurioje analizuodamas Bendrijos teisės tiesioginį veikimą, jis išskiria dvi fundamentalias problemas: 1) Klausimas, kaip Europos Bendrijos teisė turi būti įtraukta į valstybių narių teisę; 2) Sąlygų, kurioms egzistuojant Bendrijos teisės norma tampa priimtina naudoti privatiems asmenims nacionaliniuose teismuose, problema, kadangi skirtingas tokių sąlygų supratimas be jokios abejonės, kartu reiškia ir skirtingų teisinių reiškinių atsiradimą.⁶⁶

⁶⁵ Edward D. Direct effect, the separation of powers and the judicial enforcement of obligations // http://209.85.129.104/search?q=cache:hKc8STnHEZsJ:www.law.du.edu/david_edward/publications/pdf/CD/%27Direct%2520Effect,%2520the%2520Separation%2520of%2520Powers%2520and%2520the%2520Judicial%2520En.pdf+direct+effect,+the+separation+of+powers&hl=lt&gl=lt&ct=clnk&cd=1; prisijungimo laikas: 2006-10-25.

⁶⁶ Edward D. Direct effect – Myth, mess or mystery? http://www.law.du.edu/david_edward/publications/pdf/CD/Direct%20Effect%20-%20Myth,%20Mess%20or%20MYstery%20in%20Direct%20Effect%20-%20R.pdf; prisijungimo laikas: 2006-10-21.

Visapusiškai ištyrinėjęs tradicinį tiesioginio Bendrijos teisės veikimo supratimą, prof. Winter dar 1972 m. patvirtino šios teisės tiesioginio veikimo atskyrimą nuo jos tiesioginio taikymo. Jis tai padarė itin nuosekliai, atsižvelgiant, kad tuo metu egzistavo dar pakankamai skurdi teisminė praktika minėtu klausimu, kas vėliau, galima drąsiai teigti, tapo standartiniais teisės tiesioginio veikimo kriterijais, t.y. pasak Winter, Sutarties nuostatos gali būti pritaikytos tiesiogiai, jei savo prigimtimi jos gali sukurti tiesioginį veikimą teisiniuose santykiuose tarp valstybių narių ir piliečių, esančių šių valstybių jurisdikcijoje bei sukurti jiems individualias teises, pripažįstamas ir ginamas nacionaliniuose teismuose. Taigi, anot Winter, Bendrijos Sutarties nuostatos turi būti tikslios ir teisiškai tobulos prigimtys.⁶⁷ Taigi, šioje vietoje jo analizėje buvo numatytos konkrečios aplinkybės, kurioms esant, būtų galima teigti apie Bendrijos teisės tiesioginio veikimo reiškinio egzistavimą. Pagrindinė minėto autoriaus idėja šiame teiginyje yra atsakymas į klausimą, kaip esant anksčiau išvardintoms aplinkybėms, konkreti teisės norma pereina iš teisės aktų leidybos institucijų (Bendrijos) į teisminės valdžios kompetenciją taikyti šią normą asmenų ir valstybių narių ginčiuose.⁶⁸

Baigdamas savo analizę prof. Winter pastebi, kad pati bendriausia formulė, kuri gali apibūdinti tiesioginio veikimo esmę yra ta, kad Bendrijos teisės nuostata įgauna tiesioginio veikimo galimybę valstybių narių ir privačių asmenų teisiniuose santykiuose bei sukuria pastariesiems individualias teises, kurias privalo pripažinti ir ginti valstybių narių nacionaliniai teismai. Šiuo atveju, tokioje formulėje naudodamas du elementus, t.y. tiesioginį veikimą ir individualių teisių suteikimą, mokslininkas iš dalies pagrindžia faktą, kad ši formulė buvo tam tikras atsakymas Olandijos administraciniam tribunolui, kuris pateikė paklausimą Europos Teisingumo teismui *Van Gend en Loos* byloje. Taip pat, mėgindamas kuo aiškiau iliustruoti savo pateikiamą teoriją, prof. Winter itin taikliai minėtus du svarbiausius tiesioginio veikimo sampratos elementus iliustruoja pavyzdžiais iš Feng Sui filosofijos terminologijos, sugretindamas savo minimus du elementus su „Yin“ ir „Yan“, kaip absoliučiai neatskiriamus vieną nuo kito.⁶⁹

Taigi, galima kelti prielaidą, kad galbūt net Europos Teisingumo teismas, formuodamas tiesioginio veikimo doktriną, tam tikra prasme naudojo ir prof. Winter analizę. Todėl galima daryti išvadą, kad jei ir toliau bus bandoma eiti tradicionalistų pramintu taku,

⁶⁷ Winter J. Direct Applicability and Direct Effect: Two Distinct and Different Concepts in Community Law, (1972) CMLRev., P. 431.

⁶⁸ Edward D. Direct effect, the separation of powers and the judicial enforcement of obligations // http://209.85.129.104/search?q=cache:hKc8STnHEZsJ:www.law.du.edu/david_edward/publications/pdf/CD/%27Direct%25effect,%2520the%2520Separation%2520of%2520Powers%2520and%2520the%2520Judicial%2520En.pdf+direct+effect,+the+separation+of+powers&hl=lt&gl=lt&ct=clnk&cd=1; prisijungimo laikas: 2006-10-25.

⁶⁹ Winter J. Direct Applicability and Direct Effect: Two Distinct and Different Concepts in Community Law, (1972) CMLRev., P. 435.

dabar egzistuojanti ir darbe pateikta Bendrijos teisės tiesioginio veikimo sampratos esmė ir ateityje neturėtų kardinaliai skirtis, o išlaikys dabartinį kompensacinį pobūdį bei vengs bet kokių naujovių, kaip, pavyzdžiui, tiesioginio veikimo suteikimo horizontaliems santykiams, kylantiems iš direktyvų teisinio reguliavimo.

5.2. Eklektiškas požiūris

Tam tikrą iššūkį tradiciniam tiesioginio veikimo doktrinos traktavimui 1982 m. metė tuometinis Europos Teisingumo teismo teisėjas iš Liuksemburgo Pierre Pescatore, savo įžymiojoje paskaitoje Britanijos visuomeninei Teisės pedagogų draugijai pateikęs visiškai kitokį požiūrį į Bendrijos teisės tiesioginį veikimą, nei iki tol vyravęs ir tebevyraujantis tradicionalistinis šios problemos suvokimas.⁷⁰ Kiek vėliau, pats Pescatore yra pripažinęs, kad nėra jokių abejonių, kad anksčiau aptarta prof. Winter analizė yra visiškai teisinga ir jis neketinąs jos ginčyti, o tik iškelias tuos klausimus, kurie jo manymu, gali būti suvokiami šiek tiek kitu kampu. Visų pirma, P. Pescatore savo analizėje kėlė klausimą, ar Winter nurodytas atskyrimas tarp tiesioginio veikimo ir tiesioginio taikymo nėra per daug dirbtinas, kad būtų apibrėžtas pakankamai sistemiškai.⁷¹

Pagrindinė teisėjo Pescatore kritika tiesioginio veikimo atžvilgiu buvo sukoncentruota į pernelyg perdėtą tiesioginio veikimo klausimo išpūtimą, nors iš tiesų, tiesiogiai veikiančios Bendrijos teisės nuostatos savo statusu kitų nacionalinių teisės normų atžvilgiu yra niekas kitas, kaip tik paprastas įstatymo viršenybės atvejis ir kad toks didžiulis dėmesys, kuris yra kreipiamas tiesioginio veikimo mechanizmo atžvilgiu, anot P. Pescatore, tėra tik „praeinanti vaikiška liga“, kuria serga Bendrija ir kurią pastarajai reikia įveikti.⁷²

Savo analizėje P. Pescatore po nuodugnaus tradicionalistinio požiūrio į Bendrijos teisės tiesioginį veikimą tyrimo pabrėžė, kad Bendrijos teisės nuostatos besąlygiškumo bei tikslumo charakteristikos būtinumas tam, kad ji būtų pripažinta esanti tiesioginio veikimo, iš tikrųjų viso labo teliečia klausimą apie savo galimybes būti nagrinėjama teisminiuose procesuose. Taigi, iš esmės bet kokia taisyklė gali turėti tiesioginį veikimą visais atvejais, kai jos ypatumai yra tokie, kad tą taisyklę būtų juridiskai įmanoma panaudoti teismo sprendime. Tai iš esmės reiškia, kad Bendrijos taisyklių tiesioginis veikimas, skirtingai nei

⁷⁰ Prinsen J. M. Direct Effect - Rethinking a Classic of EC Legal Doctrine, Groningen, 2002. P. 259.

⁷¹ Edward D. Direct effect, the separation of powers and the judicial enforcement of obligations // http://209.85.129.104/search?q=cache:hKc8STnHEZsJ:www.law.du.edu/david_edward/publications/pdf/CD/%27Direct%2520Effect,%2520the%2520Separation%2520of%2520Powers%2520and%2520the%2520Judicial%2520En.pdf+direct+effect,+the+separation+of+powers&hl=lt&gl=lt&ct=clnk&cd=1; prisijungimo laikas: 2006-10-25.

⁷² Pescatore P. The Doctrine of direct effect: An Infant Disease of Community Law, (1983) 8 Eur.L.R., P. 155.

tradicionalistų požiūryje, yra kur kas mažiau priklausomas nuo konkrečių taisyklių savybių, tačiau yra žymiai labiau priklausomas nuo konkrečių teisėjų iš skirtingų valstybių narių požiūrio į tą taisyklę, su sąlyga, kad jų panaudojimo bylose galimybių klausimą jie sprendžia geranoriškai ir konstruktyviai.

Taigi, tiesioginis Bendrijos teisės veikimas, anot prof. Pescatore, tėra įprastos teisinės viršenybės klausimas ir tik teismai gali spręsti, ar reikia konkrečią Bendrijos teisės nuostatą tiesiogiai taikyti jų nagrinėjamose bylose. Vadinasi, klausimų šioje vietoje gali iškilti tik tais išskirtiniais atvejais, kai konkreti Bendrijos taisyklė, visiškai nepriklausomai nuo jos šaltinio ir nepriklausomai nuo jos teisinės formos susiduria su tam tikromis kliūtimis, kai šią Bendrijos taisyklę yra pakankamai sunku pritaikyti dėl to, kad ji suformuluota nepakankamai tiksliai arba yra neapibrėžta.

Galiausiai P. Pescatore patvirtina, kad nacionaliniams teismams taikant Bendrijos teisės taisyklę, kuri pasižymi tiesioginio veikimo savybe, kartu tai yra ir tam tikro barjero, kuris anksčiau būtų trukdęs tam, kad ji būtų buvusi panaudota teisėjų, konkrečiame atvejuje, peržengimas. Tačiau šių barjerų įveikimas P. Pescatore siūlomame atveju, daugiausiai priklauso ne nuo konkrečių tos taisyklės ypatumų, kaip būtų vadovaujantis tradiciniu požiūriu į teisės tiesioginį veikimą, bet nuo pačių teisėjų profesinio pasirengimo tam, kad tokie barjerai būtų efektyviai įveikti ir reikiama norma pritaikyta konkrečiam teisiniui santykiui pagrįsti. Taigi, šio autoriaus siūlomame problemos sprendimo variante teisėjo pasirengime akcentuojama tai, kaip jam elgtis leidžia nacionalinės teisės taisyklės.⁷³

Vis dėlto, galima tik suabejoti, ar šie pasiūlymai yra kur kas labiau sistematiškesni už tuos, kurie pateikiami prof. Winter analizėje. Šioje vietoje taip pat derėtų iškelti klausimą, ar tokie pasiūlymai apskritai gali būti konstituciniai. Juk nėra jokių abejonių, kad konkrečių Bendrijos taisyklių veikimas valstybių narių nacionalinėje teisėje jokių būdu negali priklausyti iš esmės vien tik nuo teisėjų subjektyvaus pasirengimo taikyti šias taisykles. Antra vertus, taip pat ir visa Bendrijos teisinė sistema negali priklausyti nuo to, leidžia ar ne nacionalinė teisinė sistema teisėjams taikyti Bendrijos teisės normas.

Taigi, galima konstatuoti, kad Europos Sąjungos teisės tiesioginio veikimo doktriną identifikavęs kaip lengvai persergama vaikišką ligą, teisėjo Pescatore pragmatiškas požiūris vis dėlto, taip ir nesusilaukė didesnio palaikymo ir prof. Winter analizės pagrindu suformuluota Bendrijos teisės tiesioginio veikimo doktrina išlaikė savo įgytą, kaip geriausiai tiesioginį veikimą paaiškinančios sampratos statusą, nors vis dėlto, teisėjo Pescatore analizė taip pat atskleidė nemažai šios doktrinos trūkumų ir netikslumų.

⁷³ Pescatore P. The Doctrine of direct effect: An Infant Disease of Community Law, (1983) 8 Eur.L.R., P. 155.

5.3. Europos Sąjungos teisės tiesioginio veikimo doktrina: Quo vadis?

Nėra nė menkiausios abejonės, kad tradicinis požiūris, kurio esmė suformuluota dar 1972 m. prof. Winter analizėje, šiuo metu visiškai dominuoja ir, vargu, ar tiesioginio veikimo doktrina, suformuluota šios sampratos pagrindu, greitu laiku galėtų bent nežymiai keistis. Tačiau taip pat negalima atmesti ir to fakto, kad šioje doktrinoje taip pat galima surasti tam tikrų netikslumų arba kai kurių jau pernelyg konservatyviomis tapusių nuostatų, kurias tuometinis Europos Teisingumo teismo teisėjas P. Pescatore savo pateiktoje problemos analizėje siūlė aktyviai pakeisti. Nepaisant to, jog pateiktas eklektiškas požiūris į Bendrijos teisės normų tiesioginio veikimo problemą visiškai neprigijo, tačiau tai atsitiko greičiausiai dėl kai kuriuose pasiūlymuose užslėpto reformos radikalumo, bet ne dėl to, kad tie pasiūlymai būtų buvę a priori neteisingi arba visiškai netinkantys esamai situacijai apibūdinti.

Galima konstatuoti, kad minėtas eklektiškas požiūris, pasiūlytas P. Pescatore, teigiantis, jog Europos Teisingumo teismo suformuluota Bendrijos teisės tiesioginio veikimo doktrina yra perteklinis reiškiny, kadangi nacionaliniai teismai, įgyvendindami Bendrijos teisę, puikiai galėtų apsieiti, vadovaudamiesi vien Bendrijos teisės viršenybės samprata, sunkiai gali būti praktiškai pritaikomas praktiškai, atsižvelgiant į realybėje egzistuojančius subjektyvius faktorius. Įgyvendinus teisėjo Pescatore siūlymus, svarbiausias vaidmuo, taikant Bendrijos teisę, neišvengiamai tektų teisėjams, o tai kartu reikštų, kad nesant bendros sistemos, iškiltų ir vienodo teisės taikymo klausimas bei sunkiai pavyktų išvengti klaidų, kurios galėtų būti susijusios su neabejotinu teisėjų profesionalumo ir profesinės kompetencijos trūkumu.

Šiuo atveju taip pat būtina pripažinti, kad Bendrijos teisės tiesioginio veikimo doktrina pakankamai nemažai pasistūmėjo į priekį didelį dėmesį skirdama privačių asmenų interesų gynimu, lyginant su ta buvusią praktika, kuri egzistavo Teisėjui P. Pescatore pateikiant savo kritiką. Nėra abejonų, kad tuo metu tebeišliko itin aštrus įsisenėjęs direktyvų tiesioginio horizontalaus veikimo pripažinimo problemos klausimas ir privatūs asmenys iš tiesų susilaukdavo tam tikros diskriminacijos, kadangi dar nebuvo sukurta jokių mechanizmų, kaip pastariesiems kompensuoti atsirandančius nuostolius, susijusius su dėl valstybių narių kalte laiku neįgyvendintomis direktyvomis, kurios tokiems asmenims būtų numačiusios konkrečias teises. Taigi, galima kelti dar dvi prielaidas, jog aštri Europos Teisingumo teismo kritika prof. Pescatore analizėje ir buvo nukreipta visų pirma į būtinybę išspręsti šią problemą ir, antra, būtent šie griežti priekaištai Europos Teisingumo teismo formuluojamai tiesioginio veikimo

doktrinai, kritikuojant silpnąsias jos puses ir buvo vienas iš katalizatorių, pagreitinusių valstybės atsakomybės sampratos suformulavimą ir praktiškai išsprendus šią įsisenėjusią problemą, suteikiant asmenims pakankamas teises garantijas, kurias jie gali panaudoti prieš valstybes nares, šioms laiku neįgyvendinus direktyvų.

Vertinant dabartinės Bendrijos teisės tiesioginio veikimo tendencijas labai mažai tikėtina, kad P. Pescatore išsakytos mintys galėtų būti realizuotos labai artimu metu, kadangi, kaip matyti iš Europos Teisingumo teismo praktikos tendencijų, per pastaruosius penkiolika metų doktrina nebepatyrė jokių didesnių Teismo korekcijų, kas verčia kelti prielaidą, jog Europos Teisingumo teismas laikosi tos nuomonės, kad sistemos kūrimas iš esmės yra baigtas ir ji yra visiškai pakankama sklandžiam Bendrijos teisės taikymui nacionaliniu lygmeniu. Todėl, vargu, ar būtų galima prognozuoti, kad ir kiti teisėjo P. Pescatore pateikti pasiūlymai galėtų ateityje įgauti kokį nors materialų charakterį, kadangi jo pasiūlytos naujovės iš tiesų yra per daug radikalios bei dar nepribrendusios, be to, dabar egzistuojantys tiesioginio veikimo nustatymo kriterijai yra labai tiksliai išgryninti ir lengvai suvokiami bei pritaikomi, kad reikėtų juos pamiršti ir kiekvienos Bendrijos teisės nuostatos tiesioginio veikimo klausimą palikti vien subjektyviam teisėjo sprendimui. Dabar egzistuojanti pakankamai išplėtotą ir išgrynintą Bendrijos teisės tiesioginio veikimo doktrina sudaro tam tikrą bazę ir suteikia konkrečius rėmus bei instrukcijas Bendrijos teisės pritaikymui valstybių narių teisiniame reguliavime ir, akivaizdu, kad bet kokie nauji šios „susigulėjusios“ sistemos pertvarkymai įneštų tik dar daugiau chaoso, bei išbalansuotų gan efektyviai veikiančią tiesioginio veikimo mechanizmą.

IŠVADOS

1. Per tris dešimtmečius, praėjusius po *Van Gend en Loos* bylos, Europos Teisingumo Teismas suformulavo pakankamai aiškiai apibrėžtą Europos Sąjungos teisės tiesioginio veikimo doktriną, nustatančią pagrindines sąlygas ir kriterijus, kuriems esant tam tikri Europos Sąjungos teisės aktai gali tiesiogiai veikti valstybių narių nacionalinėje teisėje. Šio principo pripažinimas suteikė daugiau galimybių privatiems asmenims skatinti Steigimo sutartimi numatytus rinkos integracijos bei reguliacijos procesus ir taip prisidėjo ne tik prie Bendrijos teisinės, bet ir prie ekonominės integracijos vystymosi.
2. Tiesioginio veikimo principas, kurio apibrėžimo nepateikė Europos Bendrijos Steigimo sutartis ir vėlesnės jos redakcijos, buvo išplėtotas tik Europos Teisingumo teismo praktikoje, tačiau ir čia Teismas nepateikė vieningo apibrėžimo, vienose bylose akcentuodamas teisių suteikimo piliečiams aspektą, kitose bylose tiesioginį veikimą aiškindamas teise pasiremti Bendrijos teisės nuostatomis.
3. Europos Teisingumo teismas *Van Gend en Loos* byloje suformulavo, o kitose bylose dar labiau išplėtojo ir detalizavo Europos Sąjungos teisės normų tiesioginio veikimo kriterijus: 1) normos aiškumas ir tikslumas; 2) besąlygiškumas; 3) normos pakankamumas ir teisinis tobulumas. Tik atitinkant visus šiuos kriterijus dauguma bendrijos teisės normų gali būti pripažintos galinčiomis tiesiogiai veikti nacionalinėje teisėje.
4. Mokslinėje literatūroje analizuojančioje Bendrijos ir nacionalinės teisės tarpusavio sąveiką gan nepagrįstai daug dėmesio skiriama tiesioginio taikymo sampratai, dėl ko tai neretai net sukelia tam tikrą painiavą tarp tiesioginio veikimo ir tiesioginio taikymo. Todėl tiesioginį taikymą, charakteringą tik reglamentams, reikėtų traktuoti tik kaip šių teisės aktų savybę tiesiogiai veikti nacionalinėje teisėje ta forma ir apimtim, kuria jie yra priimti (be papildomo įtraukimo į nacionalinę teisę) bei faktiškai būti prilygintiems nacionaliniams įstatymams.
5. Nors direktyvos, kurios pagal savo prigimtį negalėtų turėti tiesioginio veikimo, kadangi yra adresuotos valstybėms narėms, kad jų nuostatos būtų implementuotos į šių šalių nacionalinę teisę, vis dėlto, atsižvelgdamas į teisingumo ir efektyvumo, Europos Teisingumo teismas savo praktikoje nustatė dvi išlygas, kurioms esant direktyvos taip pat gali tiesiogiai veikti valstybių narių nacionalinėje teisėje: 1) kai

per nustatytą laiką jos nebuvo įgyvendintos, arba buvo įgyvendintos netinkamai; 2) direktyvos, kurių nereikalaujama įgyvendinti valstybėms narėms.

6. Kaip parodė gan nevienareikšmiškai vertinama Europos Teisingumo teismo praktika, yra galimas tik vertikalus direktyvų tiesioginis veikimas, nes horizontaliojo veikimo galimybę Europos Teisingumo teismas ne kartą kategoriškai paneigė. Tai leido kilti tam tikriems akademiniams ginčams, jog tokiu būdu Teismas sukūrė tam tikrą diskriminaciją, kadangi asmenys, galintys pasiremti direktyvomis prieš valstybines institucijas, to negali padaryti ginčiuose prieš kitus privačius asmenis (horizontalūs teisiniai santykiai). Tačiau tokią Teismo poziciją galima apginti argumentu, jog leidus, kaip ne kartą jam buvo siūloma padaryti, horizontalų tiesioginį veikimą, būtų aiškiai diskriminuojama tam tikra dalis asmenų, kadangi prieš juos būtų įmanoma pareikšti ieškinį, grindžiant jį teisės normomis, kurios kyla iš valstybių narių neįgyvendintų direktyvų ir apie jų egzistavimą tie asmenys a priori negalėjo žinoti ir nėra niekaip atsakingi už tai, kad valstybė narė, pažeisdama savo įsipareigojimus, laiku jų neperkėlė į nacionalinę teisę. Taigi, Teismas negalėjo leisti, kad tokia situacija būtų dar labiau padidinusi teisinį neaiškumą.
7. Atsakydamas į jam keliamus priekaištus dėl horizontalaus tiesioginio direktyvų veikimo draudimo, Europos Teisingumo teismas savo praktikoje tuo tikslu suformulavo kvazikompensacinį mechanizmą, sudarantį prielaidas pašalinti dėl šio draudimo atsirandančius nepatogumus privatiems asmenims. Visų pirma, Teismas numatė netiesioginio veikimo galimybę, kuri daugiausia skirta iš neįgyvendintų direktyvų kylančių teisės normų įtraukimui į nacionalinių teismų praktiką, remiantis jomis savo sprendimuose argumentuojant konkrečių nacionalinių teisės aktų taikymą. Antra, Europos Teisingumo teismas suformulavo valstybės atsakomybės sampratą, kuri yra ypač reikšminga privatiems asmenims, siekiant apginti savo teisėtus interesus valstybėms narėms laiku neperkėlus direktyvų nuostatų į nacionalinę teisę. Šiuo atveju, privatus asmenys gavo realią galimybę išsireikalausiti nuostolius, kurie atsirado dėl to, kad valstybė narė dėl savo kaltės neįgyvendino konkrečios direktyvos, kuri tam asmeniui būtų suteikusi konkrečių teisių, kuriomis dėl direktyvos neįgyvendinimo jis negalėjo pasinaudoti.
8. Nors savo sprendime Europos Teisingumo teismas pripažino Bendrijos sutarčių su trečiosiomis šalimis tiesioginį veikimą ir taip trečiųjų šalių verslininkai atsidūrė sąlyginai geresnėje padėtyje, nei Bendrijos verslininkai trečiosiose šalyse, kur tokio

sutarčių tiesioginio veikimo nėra, tačiau taip Teismas įtvirtino tik patogesnes tokių susitarimų laikymosi užtikrinimo procedūras, atsižvelgiant į tai, kad šiems susitarimams aiškinti Europos Teisingumo teismas taiko visiškai skirtingus metodus, nei visai Bendrijos teisei. Dėka šio Teismo sprendimo Bendrijai yra lengviau vykdyti savo tarptautinius įsipareigojimus, kadangi tiesioginis tokių susitarimų nuostatų veikimas nacionalinėje teisėje yra kur kas efektyvesnė šių susitarimų laikymosi užtikrinimo priemonė, nei galimas ilgas bylinėjimasis teisme.

9. Nuo praėjusio amžiaus 10 dešimtmečio pradžios Europos Teisingumo teismo praktikoje daugiau nebesutinkama bylų, kuriomis būtų kaip nors keičiama arba papildoma Europos Sąjungos teisės tiesioginio veikimo doktrina. Tai leidžia daryti išvadą, kad Teismas laiko šios doktrinos formavimą užbaigtu ir atitinkančiu Bendrijos teisės sistemos poreikius bei nebemato daugiau galimybių šią doktriną koreguoti praplečiant ją naujų teisės aktų rūšių tiesioginiu veikimu.
10. Europos Teisingumo teismas, išplėtodamas Bendrijos teisės tiesioginio veikimo doktriną, sukūrė tam tikrą teisinę bazę, kuri parodo aiškius rėmus tiesioginiam veikimui nustatyti. Todėl realizuojant prof. Pescatore mintis, siūlančias, kad pagrindinį vaidmenį nustatant, ar konkreti Bendrijos teisės norma gali būti pritaikoma teismo sprendime, palikti išskirtinai vietiniams teisėjams, kurie tokius savo sprendimus motyvuotų tik Bendrijos teisės viršenybės principu, būtų prieita prie dar didesnio neaiškumo ir egzistuojančios sistemos išbalansavimo. Tuo tarpu dabar egzistuojanti teisės tiesioginio veikimo doktrina padeda vieningai taikyti bendras taisykles ir išvengti chaoso Bendrijos teisinėje sistemoje, taip prisidedant ir prie visos Bendrijos teisinės sistemos vienodinimo.

EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS TIESIOGINIO VEIKIMO DOKTRINA IR JOS PLĖTOJIMOSI TENDENCIJOS EUROPOS TEISINGUMO TEISMO PRAKTIKOJE

SANTRAUKA

Pagrindinės sąvokos: horizontalus/vertikalus tiesioginis veikimas, tiesioginis taikymas, netiesioginis veikimas, valstybių atsakomybė, valstybių išorinės ribos.

Šis darbas skirtas nagrinėti Europos Teisingumo teismo praktikoje išplėtotą Bendrijos teisės tiesioginio veikimo doktriną. Darbe analizuojami šios doktrinos formavimosi etapai, nustatant konkrečias prielaidas, lėmusias vienos ar kitos teisės akto rūšies tiesioginio veikimo išplėtimą. Ypatingas dėmesys skiriamas direktyvų tiesioginio veikimo klausimui, nagrinėjant Europos Teisingumo teismo pagrįstumą nepripažįstant direktyvų tiesioginį horizontalų veikimą. Taip pat didelis dėmesys skiriamas visos Europos Sąjungos teisės tiesioginio veikimo doktrinos egzistavimo pagrįstumui išnagrinėti bei patikrinti galimybes remtis vien Europos Sąjungos teisės viršenybės principu, sprendžiant Bendrijos ir nacionalinės teisės koliziją.

Atlikus magistro baigiamojo darbo tyrimą nustatyta, kad Europos Teisingumo teismas sukūrė puikiai funkcionuojančią bazę, kurios principai padeda tiksliai nustatyti, ar konkreti Bendrijos teisės norma gali veikti tiesiogiai valstybių narių nacionalinėje teisėje ir tai itin palengvino ir supaprastino visos Bendrijos teisinės sistemos funkcionavimą, kadangi nesant šios sistemos, nacionaliniams teismams taikant Bendrijos teisę neišvengiamai iškiltų teisėjų profesinės kompetencijos problema. Darbe nustatyta, kad pripažindamas direktyvų tiesioginį horizontalų veikimą, Europos Teisingumo teismas būtų sukūręs dar didesnių neaiškumų, kadangi privatūs asmenys negali būti atsakingi už iš valstybių narių neįgyvendintų direktyvų jiems kylančias pareigas ir būtų sukurta dar didesnė diskriminacija, leidus privačių asmenų ginčiuose remtis neįgyvendintomis direktyvomis. Be to, Teismo suformuluotas valstybės atsakomybės principas yra pakankamas, kad privatūs asmenys gautų pakankamą kompensaciją dėl to, kad dėl valstybės narės kaltės negalėjo pasinaudoti iš direktyvų kylančiomis teisėmis.

Magistro baigiamasis darbas susideda iš įvado, penkių skyrių, išvadų, santraukų lietuvių bei anglų kalbomis ir literatūros sąrašo. Darbo apimtis - 51 psl.

Magistro baigiamąjį darbą parengė MRU TF ES teisės

magistratūros neakivaizdinių studijų studentas

Tauras Rutkūnas El. p. kaunas6@yahoo.com

THE DOCTRINE OF DIRECT EFFECT OF THE EUROPEAN UNION LAW AND THE MAIN TENDENCIES OF IT'S ENLARGEMENT IN THE PRACTICE OF THE EUROPEAN COURT OF JUSTICE

SUMMARY

Key words: horizontal/vertical direct effect, direct applicability, indirect effect, state's responsibility, state's outer borders.

This master's final thesis is purposive to analyze the doctrine of direct effect of Community law, which is enlarged in the practice of the European Court of Justice. There are discussed the stages of the formation of the current doctrine identifying the concrete premises, which have been determined the enlargement of the principle of direct effect on the various sorts of forms of Community law. The main attention goes to the question of the direct effect of directives verifying the correctness of the position of the European Court of Justice not to recognize the horizontal direct effect of directives. In other hand, it is strived to verify the whole doctrine of direct effect in order to check the ability to use even the principle of supremacy of the Community law discussing the question of the collision between national and Community law.

After research concluded in the master's final thesis there are defined that the European Court of Justice has created an effective base, whose principles help strictly identify if the concrete Community's rule could effect directly in the national law of the member states. Thereby, this is the main advantage of the whole function of the Community law because in absence of this system the national courts using the law of the Community unavoidably collide with the problem of the lack of Judges professional competence correctly adapting the rules of Community law. There are also established in the master's final thesis that in case of recognition of the horizontal direct effect of the directives the Court would be created much more misunderstandings and unclear situation because the individuals could not be responsible for that obligations, formulated in the directives not realized into practice and that situation would create even more discrimination. Otherwise, the state's responsibility principle formulated by the Court is sufficient, that the individuals could get proper compensation for the disability to use whose rights, which were formulated in the directives not realized into practice.

The master's final thesis consists from introduction, five chapters, conclusion, the summary in Lithuanian and English and the list of literature. The extent of the master's final thesis – 51p.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Specialioji literatūra:

1. Konsoliduota Europos Bendrijos Steigimo sutartis // Europos Sąjunga : steigimo dokumentai ir Sutartis dėl Konstitucijos Europai / [parengėjas ir sudarytojas Gediminas Vitkus] 2-asis atnaujintas ir papild. leid. Vilnius : Eugrimas, 2005, 451 p.
2. Alter K. J. Establishing the Supremacy of European Law, Oxford university press, 2002, P. 258.
3. Berkey J. The European Court of Justice and direct effect for the GATT: a question worth revisiting // European Journal of International Law, Volume 9, Number 4, pp. 626-657.
4. Cairns W. Introduction to European Union Law. London, 1997. – 346 p.
5. Craig P. EU Law; text, cases and materials. Oxford, 2003, 1152 p.
6. Craig P., de Burca G. The Evolution of EU Law, Oxford university press: 199, 824 p.
7. Craig P. Once upon a Time in the West: Direct effect and the federalization of ECC Law (1992), Oxford Journal of Legal Studies. pp. 463-470.
8. Deards E., Hargreaves S. European Union Law, Oxford university press: 2004, 360 p.
9. Edward D. Direct effect, the separation of powers and the judicial enforcement of obligations//http://209.85.129.104/search?q=cache:hKc8STnHEZsJ:www.law.du.edu/david_edward/publications/pdf/CD/%27Direct%2520Effect,%2520the%2520Separation%2520of%2520Powers%2520and%2520the%2520Judicial%2520En.pdf+direct+effect,+the+separation+of+powers&hl=lt&gl=lt&ct=clnk&cd=1; prisijungimo laikas: 2006-10-25.
10. Edward David Direct effect – Myth, mess or mystery? http://www.law.du.edu/david_edward/publications/pdf/CD/'Direct%20Effect%20-%20Myth,%20Mess%20or%20MYstery'%20in%20Direct%20Effect%20-%20R.pdf; prisijungimo laikas: 2006-10-21.
11. Europos Sąjunga. Enciklopedinis žinynas. Sud. G. Vitkus. V.: Eugrimas, 2002. – 343p.
12. Hix S. Europos Sąjungos politinė sistema. 2 leidimas. V.: Eugrimas, 2006. – 567 p.
13. Kent P. Law of the European Union. Third Edition. Pearson. Harlow, 2001. – 378 p.
14. Cramer L. The implementation of community directives within member states: some implication of the direct effect doctrine // J Environmental Law. 1991; 3: pp. 39-56.
15. Lenearts K., Van Nuffel P. Constitutional Law of the European Union. London, 1999. – 717 p.

16. Morgenstern F. Judicial Practice and the Supremacy of international law (1980), The British Yearbook of international law. – 142 p.
17. Panafieu Ch. The Doctrine of Direct Effect Under EU Law //<http://www.twobirds.com/English/publications/articles/TheDoctrineofDirectEffectUnderEULaw.cfm>; prisijungimo laikas: 2006-10-25.
18. Pescatore P. The doctrine of direct Effect: An Infant Disease of Community Law (1983) 8 ELRew. pp. 155-177
19. Prinsen J. M. Direct Effect - Rethinking a Classic of EC Legal Doctrine, Groningen, 2002. pp. 258 - 269.
20. Shaw J. Law of the European Union. Second edition. Macmilan, 1996. – 399 p.
21. Tatham A. Europos Sąjungos teisės įvadas. V.: Eugrimas 1999, P. 423.
22. Winter J. Direct Applicability and Direct Effect: Two Distinct and Different Concepts in Community Law, (1972) CMLRev., pp. 425-438.
23. Vyatt D. New Legal Order or Old (1982) 7 ELRew. pp. 147-153.
24. Žalimas D., Žaltauskaitė-Žalimienė S., Petrauskas Z. ir kt. Tarptautinės Organizacijos. Vilnius: Justitia, 2001. 1099 p.

Europos Teisingumo teismo bylos:

1. Amministrazione delle Finanze Stato v. Societa Petrolifera Italiana SpA (267-9/81) [1983] ECR 801.
2. Arcaro (C-168/95) [1996] ECR 4705.
3. Banks & Co Ltd v. British Coal Corporation (C-128/92) [1994] ECR 1209.
4. Belgische Radio en Televisie v. Societe Belge des Auteurs, Compositeurs et Editeurs (127/73) [1974] ECR 51.
5. Commission v. Belgium (102/79) [1980] ECR 1473.
6. Conceria Daniele Bresciani v. Amministrazione delle Finanze (87/75) [1976] ECR 129.
7. Coplogno v. Maya (77/72) [1973] ECR 611.
8. Costa v ENEL (6/64) [1964] ECR 585.
9. Defrene v SABENA (Nr7 3) (149/77) [1979] ECR 455.
10. Emmot v. Minister for Social Welfare (C-208/90) [1991] ECR 4269.
11. Faccini Dori v. Rescreb srl (C-91/92) [1994] ECR 4367.
12. Felicitas v. Finanzamt fur verkehrsteuern (270/81) [1982] ECR 2771.

13. *Foster v. British Gas* (C-188/89) [1990] ECR 3313.
14. *Francovich v. Italian Republic* (C-9/90) [1991] ECR 5357.
15. *Fratelli Costanzo v. Comune di Milano* (103/88) [1989] ECR 1839.
16. *Grad v. Finanzamt Traunstein* (9/70) [1970] ECR 825.
17. *Hauptzollamt Mainz v. Kupferberg & Cie* (104/81) [1982] ECR 3641.
18. *Johnston v. Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary* (222/84) [1986] ECR 1651.
19. *International Fruit Company v. Produktschap voor Groenten en Fruit (No 3)* (21-24/72) [1973] ECR 1135.
20. *Kupferberg* (104/81) [1982] ECR 3641.
21. *Leonensio* (93/71) [1972] ECR 287.
22. *Lutticke v. Hauptzollamt Saarbuis* (57/65) ECR 272.
23. *Marleasing SA v. La Comercial Internacional de Alimentacion SA* (C-106/89) [1990] ECR 4135.
24. *Marshall v. Southampton and South West Hampshire Area Health Authority (Teaching)* (152/84) [1986] ECR 723.
25. *Marshall v. Southampton and South West Hampshire Area Health Authority (No 2.)* (C-271/91) [1993] ECR 4367.
26. *Ministere Public Luxembourg v. Muller* (10/71) [1971] ECR 723.
27. *Officier Van Justitie v. Kolponhuis Nijmegen* (80/86) [1987] ECR 3969.
28. Opinion of Advocate General Van Gerven delivered on 27 October 1993 in ECJ Case C-128-92 *Banks & Co. Ltd v. British Coal Corporation*. European Court reports 1994, - P. I-01209.
29. *Polydor Ltd v. Harlequin Record Shops Ltd.* (270/80) [1982] ECR 329.
30. *Servince v. Staatssecretaris van Justitie* (C-192/89) [1990] ECR 3461.
31. *Schluter v. Hauptzollamt Lorrach* (9/73) [1973] ECR 1135.
32. *Van Colson* (C-14/83) [1984] ECR 1891.
33. *Van Duyn v. Home Office* (41/74) [1974] ECR 1337.
34. *Vaneetveld v. SA Le Foyer* (C-316/93) [1994] ECR 763.
35. *Van Gend en Loos v Nederlandse Administratie der Belastingen* (26/62) [1963] ECR 1.
36. *Variola* (34/73) [1973] ECR 981.
37. *Verbond* (51/76) [1977] ECR 113.
38. *Walrave and Koch v. Union Cycliste Internationale* (36/74) [1974] ECR 1405.